

Ljubljanski

Leposloven in znanstven list.

Štev. 10.

V Ljubljani, dne 1. vinotoka 1893.

Leto XIII.

Iz popotnega dnevnika.

20. Vrh hriba Bulgurlu.

Nad Škutarjem v Mali Aziji.

Selàm alejkum, ti
Sèn mojih dnij, nočij!
Sedaj te gledam, Carigrad,
Z bedečimi očmi.

Nebó s svetlóboj vsoj
Smehljá se nad tebjó;
Nemara, da še sámó v čar
Zaljubljeno je tvoj.

Katéri tvoj poét,
Ves daljni, vztočni svet!
Pomore mi, da prav povém,
Kar čutim v sci vnet?

Kdó kist mi vodi naj,
Da bi naslikal zdaj
Tó živo bajko pred sebjó,
Tá čudni vztočni raj?

Zakáj li baš Tatár
Zdaj tvoj je gospodár?
O, Allah! tí že veš, zakaj . . .
Kaj nam, kaj nam to mar!

21. Haremski roži.

Carigrad, Kiat-handé.

Pokáj pač v prozorno tó gáz
Ovijaš si heli obraz?
Saj vemo, da rajši razkrila
Oblieja bi svojega kras.

Kjé vzrasla ti roža si, kjé?
Kjer góre Gruzinske stojé?
Čegave so sèm presadile
Te v haremske vrte roké?

Kdó zrétí smé v tvoje oči,
Temnejše ko vztočne noči?
Alj mladcu . . . pohótnemu starcu
Lepóta zdaj tvoja cveti?

In hliniš mu čustva srca,
Ki kupil kot lép kos blagá
Na Stámbulskem nočnem te sejmu
Za polno je mošnjo zlatá? —

Opomnja. V 21. pesmi 1. verzú je beseda gáz tuja (francoska gaze), ki po-
menja obče znano fino prozorno tkanino. Da ne bi polna francoska oblika gaze koga
motila zaradi stika, pisal sem, kakor jo izgovarjamo.

Pis.

22. Šumi, Marica . . . !

Plovdiv, Džambas-tepč.

Šumi, Marica, po ravnih zelēni,
 Šumi po raji bolgarskem naprėj!
 Da jo pozdravljam tó bratovsko zemljo,
 Glasno povsodi gredóč ji povėj!

Šumi, Marica! . . . O robstvu li pésem
 Časov minulih otožno šumiš?
 Kar jih kdaj národ tvoj solz je pretakal,
 Réka vseh tistih ti solz mi se zdiš . . .

Šumi, Marica, poslej o svobódi,
 Pésem vesélo zanosno le pój!
 Doba verig se in spónu ne povrne,
 Nikdar več sužnik Bolgár ne bo tvoj!

23 V kazánski sóteski.

Dolnji Dunav.

Hudó ti, kaj ne? je moj Dunav ponosni! Po ógrskih šiirnih ravninah svobodnih —
 Po sóteski tesni preriti se tód? Kakó vse drugače onóđ pač je préj!
 Ob desni, ob levi té skalnate góre Svobodno razširjaš se tam, kakor hočeš;
 Trdó odkazujejo vsédujo ti pot! Kdó upa tam sitnih ti staviti méj?

A tód po Kazánu! . . . Gnev tvoj jaz razúmem,
 Razúmem ból tvojo in čútim s tebój: —
 Véš, umu in srcu trinogi nam tudi
 Odmérjajo čésto pretesni tir svoj . . .

A. Aškerc.

Nova pesem.

Dovólj kesanja v prsih in bridkobe,
 Nemir in dvojba v duši se polezi,
 Med strune zopet roka moja sezi,
 In pesem v svoj me vódi svet čarobe!

Srčnost, ne ruši drage mi zvestobe,
 Ki danes novič jo obetaš k zvezi,
 Protivi z mano se viharji jezi,
 Spominov moč pogrezní v večne grobe!

Čemú v minulo gledati življenje,
 Da vstajajo bolesti kot mrazovi
 In cvétno plenijo življenje z lica?

Za mano hrupno svetno je vrvenje,
 Za mano naj spomini so njegovi —
 Vesela pesem bodi mi družica!

Miroljub.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje Nejaz Nemcigren.

(Dalje.)

X.

Samorad zopet sameva, ne da bi si dlje želel Plahtaličeve družbe. Nosi in izpreletava se nad dolinami in jezeri slikovitega Korotana, brez trdnega namena, brez jasne želje in brez zanimanja záse in za krasno zemljo pod seboj. Nepopisno utrujen si želi spanja; toda zaspati ne more, ker nima telesa. Iznebiti se želi léva s človeško podobo, ali zopet se ustraši brezčasja in brezprostorja. Odloči se torej dalje begati po praznini nad zemljo. Plava najprej nazaj proti Triglavu, želèč, da se vrne v sedanjost, v XIX. stoletje.

Stopi na Triglav. Ali tam vidi samó sveže cvetice, ki krijó grob Slovo gojev, in orle, ki mirno čepé okrog gomile. Odtod splava proti dômu. Vender tudi tam ne vidi sedanjosti, ampak med logi in travniki razvaline znanih mu gradov in tržišč. Vrnitev v sedanjost mu je torej zabranjena. Priskutila se mu je nova Evropa razvalin in poživljenih robov; zató se napoti v Ameriko, da bi videl, ali se res ameriška bodočnost razvija po evropskih načelih, kakor je nedavno trdil tovariš Plahtalič. —

Ta želja se mu izpolnjuje. Iz prva plava proti zapadu takó urno, da ne vidi zemlje pod seboj. Po malem pa polega ta burnost, in Samorad razločuje pod seboj zemeljsko površino. Zanimlje ga bohotna hrastova šuma, sredi nje lena, kalna reka z mnogimi strugami in med temi strugami in soparnimi mužami razvalina mesta v velikanskem razmerji. Nehoté se spustí med te podrtine in séde na vrh razpokanega zvonika, s katerega lahko opazuje razsežno prežalostno okolico, ki je vsa mrtvotiha, brez sledú človeškega bivanja.

Dočim premišlja, katero mesto nekdanje Evrope je to razdorišče, bliža se mu starček častitega obličja. Na pisanem turbanu ima dijament, ki se leskeče kakor sonce; odet je v zeleno svileno haljino in za rdečim širokim pasom nosi starinsko orožje z umetno okovanimi ročniki, ki so obsuti z biseri in dragimi kameni. Starček pristopi in se nemo prikloni, prekrizavši roke na prsih.

Samorad ga gleda ves zavzet. Kâr se spomni, da ga je že videl, ali pred malo dnevi ali morda pred nekaj stoletji na razvalinah mesta Babilona — ako tista prikazen po trditvi Abadonovi ni bila zgolj sanja.

Starček dé prijazno in sočutno:

— Blagost ti, tožni duh iz zapada, ki hodiš semkaj žalovat po razpadu Evropine slave in veličave! —

Samorad odgovorí:

— Nisem duh, ampak živ človek iz devetnajstega stoletja; nimam pa telesnega života, ker sem svojega posodil nadzemljskemu duhu. Dovolite, da vas pozdravim blagega znanca! Prijazno ste me vzprejeli na razvalinah starega Babilona in me spremili v sijajno dvorano babilonskih kraljev. Ondu sem ugledal Semiramido kraljico. Ko pa sem ji pritiskal poljub na ustnice, razpršilo se je vse okolo mene in padel sem na tlâ v Parizu v ječi, na pol razstreljeni. —

— Spominjam se tega sestanka pred nekaj stoletji in opráščam vam tisto predrznost, da ste hoteli poljubiti slavno mojo kraljico. Davno je že temu, in mnogo ste morali prebiti od ondaj, kakor se vam bere na obrazu. Hudo ste kaznovani, ko morate sedaj v Evropi gledati vse to, kar ste nekoč opažali z Nimrodovega stolpa. Saj ste celó podobni sedanji Evropi. Njeno kakor vaše teló je v oblasti azijskega duhá. Vi pa ste zgolj senca in prazen spomin kakor vsa slava nekdanjih evropskih gospodarjev te zemlje. —

— Kdo ste vi, blagi duh? —

— Nekoč vam tega v svoji žalosti nisem hotel razodeti. Sedaj je žalost minila. . . Genij sem Vélike Azije in bivam sedaj slučajno tukaj, da primerjam razvaline vašega Pariza podrtini svojega Babilona. Tukaj okolo se namreč prostira razdorišče mesta Pariza. Ali se še domišljate orjaških razvalin babilonskih? Ali še pomnite, kakó sem vam tedaj prerokoval, da bode Babilon celó v svojih razvalinah veličastnejši, nego je ta groblja blatnega Pariza? Izšlo se je, kakor sem prerokoval. —

— Oh, blagi duh, prežalostne spomine mi budite! —

— Takó je, prijatelj moj! Nihalo na uri svetovne zgodovine je krenilo na našo stran. Sedaj je Azija gospodarica in vrača Evropi

tisočletne krivice. Za nekaj stoletij se to nihalo zopet vrne na vašo stran, in ponavljalo se bode takovo nihanje semtertja na stoletja in stoletja; vender ne večno. Zakaj naše zgodovinske dōbe so proti večnosti krajše od jednega nihaja na uri. —

— Res žalostne prizore morajo gledati moje oči, zavēdene po krutosti nadzemeljskega duhá, ki je vedno trdil, da mi bode služil in stregel! —

— Pustiva tistega duhá! Morda vam jaz odprem veselejše prizore. —

— Oprostite mi izpōved, da gledé na to, kar sem dosedaj videl v novi Evropi, ne pričakujem količkaj veselega prizora! Videl sem ljudi brez slobode s krinkami na glavah in gledal vzgojo po načelih, ki se protivé vsem človečanskim nazorom. Država, postavljena na takov temelj, ne more biti srečna. —

— Prijatelj, ne govorite o sreči! Kdo je srečen? Ali ne samó tisti, kdor se ogiblje sreče? Kakó si mislite srečno državo, dočim zgodovina take ne pozná? Sploh se na našem planetu vse izpreminja, suče, obrača, in nič novega ni pod solncem. Danes je na vrhunci robstvo in krinka, jutri zopet sloboda in prosta beseda. Danes vzgaja deco robska država, jutri prosta rodbina ali pa nihče. Človeštvo ne izumrē, pa se tudi ne poboljša ne po tem ne po drugem načelu. —

— Bodočnost me ne zanimlje več. Izvolite pa odgovoriti prečemu vprašanju, kakó je mogla Evropa zagaziti v takov nečuven poraz? Za mojih dnij je bila vsem učenjakom-zgodovinarjem verska resnica, da rodovi iz daljne Azije ne utegnejo več, kakor ob zvršetku starega veka, uničiti evropske omike in prosvete, stoječe na temelji krščanstva. —

— To so bile meglene teorije. Jaz vam pokažem istinita dejanstva in njih učinke. Samó izvolite stopiti z menoj v predor gore šentgotardske. Ondu je središče elektriških zvez, najmenj iz tretjine sedanje Evrope, in veliko hranilišče listin in elektriških posnetkov. Tam utegneta čuti govore, razzvenele pred stoletji, prav takó, kakor so se ondaj govorili; in ponové se pred vami obrazi, položaji in kraji v vsi nekdanji resničnosti svoji. Takisto bodete lahko opazovali iz dalje vso sedanjost. Ne bode vam žal, če me spremite. Rad vas učim, in časa imam za vas tudi sto let, ako me hočete in smete poslušati. —

Naša breztelesnjaka ostavita mužnati gozd, v katerem se pogrezajo in razkrajajo ostanke divotnega Parizá, in se bližata velikanom visoke Švice, katerih sivi vrhovi in ledena polja še vedno neizpremenjeno strmé proti jasnemu nebu. Stopita na goro šentgotardsko in v

predor, ki je nekdanj rabli železnici. Po kratki hoji v temi se jima odpre krasna, z vijolasto in rumenkasto lučjo razsvetljena otlina, katere prostornost daleč preseza vse jednake zgradbe iz devetnajstega stoletja. Tu notri se bavi množica ljudij v krinkah in brez njih z opravi, katerih rokodelstvo in namen sta Samoradu popolnoma nova. Toda opazovati mu ni môči; ves truden séde v naslanjač, in takoj ga objame nekakova nezavest brez sánj. Ko se za nekaj časa vzbudi čil in okrepcan, povzame starček:

— Rekli ste tam na pariškem gradišču, da je bila vaša evropska zadržuga in prosveta zgrajena na trdni skali krščanstva. Tudi jaz poznam krščanstvo, saj je prišlo iz Azije, matere vzvišenih idej. Res čuda je ustvarila ta vera v zapadu; ali počasi ste se naveličali krščanstva, in napósled je bilo državam in posameznikom samó gosta zavesa, za katero ste se čimdalje bolj odtezali krščanskim načelom in zapovedim. Iz stare zapóvedi ste naredili novo: »Rabi svojega bližnjika, kakor bi bil samó záte na svetlu.« Kakor so posamezni ljudje zagazili v nenasitno sebičnost, takó so tudi države zanemarjale vzvišene ideale blagosti in pravice; in počasi se je slabil njih značaj v nestalnost zmotrov, v zavistno tekmovanje za slučajnimi koristimi in v vedno pripravljen napad národa proti národu. V tej nestalnosti brez plodnih velikih načel so največ odločevale umetno narejene parlamentarne večine. Te so ustanovljale zakonite naredbe po svojih nazorih. Te naredbe so trajale, dokler niso drugačne večine po drugačnih nazorih osnovale novih postav. Takó se je porajalo mnogo nezadovoljnikov in splošno nezaupanje v obstoj zakonitih položajev. Osebna oblast vladarjev je bila omejena po ustavah, in državniki, ki so upravljali državo v vladarjevem imeni, morali so se ozirati na glasove takó zvanih národnih zastopnikov in na takó zvano javno mnenje. Blagost državi, kjer se zmerno rabi sloboda, ne da bi se kršila pravica, kjer so državniki razsvetljeni in se zavédajo visokih zmotrov svoje države, kjer so národni zastopniki slobodno voljeni in vestni v svojem pozivu in kjer javna glasila oznanjajo prave, istinite misli in želje národove! Toda take državne dóbe so bile kratki jasni dnevi med brezkončnimi nočmi in viharji. Zakaj vsaka država je sestavljena od posameznikov, in če posamezniki slobode ne rabijo zmerno, če niso pravični in nepristranski, če so se izneverili krščanskim nazorem, onda tudi ne moremo zahtevati, da bi bila celota vzvišena in vzorna nad posameznimi deli. Takó je često glas raznih parlamentov, v katerih je časih odločevala slučajna ali umetna večina, nasprotoval mnenju in zahtevam državljanov. Novine, ki so bile največ orožje in orodje posameznih strank

in denarstvenih mogotcev, niso bile glasnice pravega javnega mnenja; temveč umetno so narejale in zavajale javno mnenje po naročilu. Tolikanj radodarna priroda je čudno skopa z genijalnimi možmi; in če se porodi genijalen mož, delujejo proti njemu človeške razmere, zavist in bojazen takó silno, da smemo zmatrati za epohalen dogodek, če stopi genijalen državnik na državno krmilo. Bilo je tudi v poslednjih evropskih dóbah genijalnih državnikov, ali vsak je bil kaj skoro izpodrinjen. Zavist tekmecev, krik nasprotne stranke in obča bojazen pred novimi idejami, vse to mu je izvilo krmilo iz rok. Vedno dobro pa so državno umetnost pogodili gladki možjé navadne čelne visokosti, ki se, kar se tiče njih zmožnostij, niso dvigali nad sredomernost, dasi so mrlji za občudovanjem samega sebe. Taki možjé so bili strankam ugodni. Ogibali so se namreč vsake velike ideje, nobena stranka se jih ni bala, vsaka pa je pričakovala koristij od njih, ker so omahovali od stranke do stranke in se nagibali sedaj tem, sedaj drugim koristim, danes takó, jutri drugače, ako so sploh mislili na jutri. — Takó so države počasi zagazile v brezdejansko, brezmiselno vsakdanjost, in vsihale so jim vrline kakor človeku, medlečemu od starosti.

Nič ugodnejši niso bili vzajemni odnošaji evropskih držav. Ob zvršetku XIX. stoletja ste sklicavali ljudske shode, ki so zahtevali splošno razorožitev, snovali ste društva, ki so težila na to, da se meddržavni prepiri rešujejo po mednárodnih sodiščih, in vsi skupaj ste pričakovali, da vas velika evropska vojska otmè bremen oboroženega mirú. Neizvédne ideje, prazne sanje! Kakó naj se zvrši splošna razorožitev, kadar država državi ne verjame, da se vsaka razoroži hkrati, resnično in popolno. In naj se tudi vse razorožé, vedno še bode bolj obljudena, bolj omikana in bogatejša država močnejša od menj razvite sosedje in tej še vedno nevarna. Mednárodno sodišče bi bilo pač za prepire, v katerih gré za sámo pravico. Toda za pozno Evropo so bila bolj važna vprašanja, tičoča se državnih koristij. So pa take koristi, ki se dosežejo samó na kvaro druge države, ali take, katerih druge države ne dopusté iz zavisti ali tekmovanja. To so vprašanja moči in sile, in takih ne reši nobeno razsodišče za zeleno mizo, ampač samó kri in jeklo na bojišči . . . Slučaji, usodni slučaji, katerih nihče ni slutil, zanetili so grozovito vojsko, kakeršne do tedaj ni poznala zgodovina: vender za njo ni nastopila dóba, v kateri bi si národje oddehnili in opomogli. Sklenil se je pač mir, toda sebična korist drugih držav, ki so si ondaj, ko se je sklepal mir, prisvojile besedo, nenasitnost premagalčeva in neusmiljena ponižava premagane države

so v mirovne pogoje vsadile kalí prihodnjega razpóra, in toliko da je bil mir slovesno oznanjen »za večne čase«, že se je hlastno pripravljalo na novo vojsko.

Dočim so države tekmovalé v vojnih silah in v iznajdbah novih branil in gonobil, odkladajoč vse druge naloge omikane države vsak dan od danes do jutri, vzdihali so državljani pod bremení, katera so jedva premagovali, uporabljújé vse duševne in gmotne sile. Napósled pa opeša vsaka moč. Zemlja, kolikor je bila umetno in skrbno obdehana, izsesala se je. Izdelki tvornic in rokodelstva se niso mogli razpečavati, ker je domá rastoče uboštvo oviralo prodajo, v stranskih deželah pa je bilo tržišče zaprto, nekaj po tekmovanji deželá, ki so prodajale ceneje, nekaj po tamošnjih domačih izdelkih. — Posamezniki so obubožali, zatorej je tudi državam nedostajalo pomočkov. Takó so prišle države polagoma pod tajno, a čutno oblast lastnikov velikega premičnega imetka. Ti denarstveni mogotci so tudi v državljanskem imovinskem razmerji rabili svoj razdorni vpliv. Načeloma so bili sevéda ravnopravni drugim državljanom, kakor sta tudi maček in lev jednega plemena, dejanstveno pa pravica v mogočnih rokah deluje vse drugače kakor v šibkih. Takó so ti mogotci potegnili v svoje roke plodnejša zemljišča in premogokope, boljše tvornice in prometna podjetja. Kadar pa nihče ni mogel dlje ž njimi tekmovali, odločevali so ceno živil in drugih potrebščin, delili blagost in imovinsko pogubo, narekovali javno mnenje, in države so ob troških izsesavanih državljanov morale delovati na korist teh ošabnih lastnikov premičnega kapitala, povsod vplivajočega, nikjer ugrabnega in vedno sebičnega.

Posamezno ljudstvo v takem razmerji ni moglo uspevati. Nravstven vzornik ne more biti, kdor gleda dan na dan razuzdanstvo in krivičnost. Zadovoljstva tam ni, kjer je večina ubožna, in bogata samó neznatna manjšina, katera si je bogastvo nakopičila, zlorabéč svojo slobodo ter imovinsko stisko držav in državljanov. Takó je počasi izginila domovinska ljubezen, ker domovina je kruh jemala, ne da bi ga dajala. Sploh je bilo vse takó kakor ondaj, ko je Bog naročil očaku Noetu, naj si steše ladjo.

Takšno zunaj še nekoliko sijajno, znotraj pa nepopravno in trhlo razmerje evropsko smo opažali tam v daljni Kini tem radostneje, ker smo se bali Evrope, dokler je uspevala v rasti prebivalstva, bogastva in vojne sile. Evropa ali ostala Evropa pa se je bala Rusije, katera se je počasi razvijala na neizmernem, rodovitem prostoru in je jednako težila na Evropo kakor na južno Azijo. Oprezna skrb za svojo korist, evropski denar in evropsko orožje, vse to nas je napotilo, da smo

se zvezali z Evropo za napad na nevarno Rusijo. Mi smo pritisnili od vzhoda, Evropa je udarila od zapada, in podrli smo Rusijo. Držč se starih azijskih načel, pobili smo ogromno množico ljudi po vsi Rusiji. Ko pa je minil prvi strah in trepet, tedaj smo milostno krotili zasvojeno Rusijo, takó da so se ljudje skoro sprijaznili s prevratom in z novimi azijskimi gospodarji. Bili so namreč zopet siti in varni zunanjih sovražnikov in pozabili so národno svojo dinastijo, ponos národne države in vso tisočletno zgodovino. V Rusiji smo naselili preobilico domačega kitajskega prebivalstva — pridne, zmerne, varčne ljudi. Zemlja je bila rodovita, bogastvo in število prebivalcev nam je naglo raslo, in takó smo brez težave delovali na razvitek vojne sile, dočim je v ostali Evropi čimdalje bolj pešala zemlja, pojemala množina in vrlina ljudi in se je povsod javljala trohljivost občih odnošajev. Predno je zapadna Evropa spoznala velikansko svojo bedastočo, da je v razdor Rusije poklicala na pomoč čile kitajske rodove in predno je od Amerike dosegla pomoč, katere je moledovala proti nam, stopili smo naprej za korak, katerega nam je narekovala skrb za naš obstanek, in osvojili smo si tudi ostalo Evropo bolj s strahom in z izdajstvom nego po zmagah na bojiščih. Ljudstvo gladnikov in sužnjev nas je vzprejelo kakor davno zaželeno rešitelje. Neusmiljeno smo podirali mesta in gradove, grozno smo morili. Obči strah, ki je obhajal ljudi, bil je temelj njih pokorščini.

Ko je bila vsa evropska celina v naših krepkih rokah, ni se nam bilo več treba ozirati na običaje in spomine stare Evrope, temveč bilo nam je do bodočnosti, da obdržimo pribojevani svet, da odpravimo možnost uporov in da Evropo, kakor nekako kitajsko naselbino, uredimo takó, da ostane vedno zavetišče preobilemu prebivalstvu matere Kine.

Že v XIX. stoletji se je Evropa odlikovala po obilici učenjakov in književnikov. Sluli so zlasti nemški učenjaki, ki so izumili dôkaj globoko premišljenih teorij, kakó je vladati národom in državam. Tiste teorije se pač niso mogle uresničevati, odkar ni bilo evropskih držav, ali utegnile so biti dobro tvorivo. Naša vlada je torej sklicala najpremetenejše kitajske državnike in sloveče evropske učenjake iz sléharne stroke državnih ved. Ta zbor je po temeljitih obravnavah izumil državno upravo našega evropskega Kitaja, in ta uprava je gotovo vzorna, ker so jo osnovali izkušeni naši modrijani in izmed evropskih veleumov največ Nemci, katerih teorije so bile nekoliko slične našim nazorom. Oprijeli so se ti privojevani učenjaki naše države prav goreče in nam služili zvesto in učenjaški marljivo, čim smo jih pridobili

z visokimi naslovi in odlikami, kar nas ni stalo troška. Poglavitne ob-
ravnavne so se tikale vere in prostosti. — Kar se dostaje vere, določil
je učenjaški zbor, da se odpravi krščanstvo, sicer pa smé vsakdo ve-
rovati, kar hoče. Krščanstvo se je prepovedalo, ker smo se že v
starem Kitaji uverili, da načelno nasprotuje nepogojni vsemogočnosti
države in brezozirni pokorščini državljanov. Zakaj pravilo: »Bogá moraš
bolj slušati nego ljudi« ne ugaja našim nazorom. Ali tudi evropski
učenjaki niso zagovarjali krščanstva. Nekateri namreč sploh niso imeli
vere, nekateri so bili raznih ver, vsak o svoji trdèč, da je prava, in
nekaterim je bila naravnost vzor tista država, v kateri se državno
oblastvo nič ne ozira na verska čustva posameznikov. Da se moremo
krščanstva otresti in ogniti, vzeli smo v roke vso sléharo vzgojo mladine.
Uspeh je bil nagel in je presešel vse naše nádeje. Kar je bilo po-
loviti mladine, vteknili smo jo v nove zavode svoje, starina evropska
pa je pomrla. Nista zamrla dva človeška rodova, in že je bila vsa
Evropa kitajska in vzgojena po naših nazorih. Sevédá, v pomočkih
nismo bili skopi in izbírčni; zatorej se nam je v nekaj desetletjih po-
srečilo, da smo raznárodili vse národe evropske, česar prej navzlic
vsem naporom niso dosegli večji národje proti manjšim.

Kar se tiče vprašanja prostosti, zavrgli smo takisto evropske
nazore in uredili državo po azijskem načelu veseljnega robstva. Uva-
ževali smo v tem pogledu, da stane uprava z obćim robstvom menj,
da se državna vsemogočnost in neomejena oblast, za katero so se
navduševali tudi evropski učenjaki, more izvésti samó na podlagi obće
pokorščine in da evropska prostost ni mogla ubraniti pogube vaših
držav, dočim je naša stara kitajska država z azijskimi nazori preživela
ves evropski srednji in novi vek. Naši državi na čelu je sevédá človek;
ker pa ne poznamo Bogá, zató nam je človeški vladar Bog, in imamo
ga za neumrjočega, vsevedočega in vsemogočnega. Nihče podložnikov
ne smé izustiti, da mu je gledal v obličje, nihče slikati njega podobe,
nihče izgovoriti njegovega imena. Upravo ogromne države vodijo
mnogi državniki, kakor drugače ni možno. Kdo je med njimi višji,
kdo nižji, nihče ne vé in ne smé vprašati. Vsem je zapovedana stroga
zvestoba in odkritosrčnost. Mišljenje vsakega državnika pa se nadzira
z nekim stolom očite izpóvedí, čegar delovanje ste že videli. Za vsako
pregreho, za vsako kvarno nakano najvišjih državnikov in takisto naj-
nižjih podložnikov pa stojí smrtna kazen, ki se izvršuje brez nobene
milosti.

Ker je vlada vseh ljudij mati, vzgojiteljica in strahovalka, zatorej
nimamo zasebne imovine, ne poznamo rodbine, dedovinskega nasledstva

in vzajemnih pogodeb, in še pojma nimamo o tem, kaj je pravo, kaj pravosodje. Nihče nima pravic, vsakdo ima samó pokorščino; zatoorej smo pa tudi vsi jednaki, in državna oblast razpolaga z našim življenjem in z našo smrtjo popolnoma slobodno. Davkov nimamo, ker dela vsakdo za državo brez osebnih dohodkov; celó denarja ne poznamo, saj bi ga tudi ne mogli rabiti, ker nimamo nič prometa. Vidite, takó preprosto se vlada pri nas in takó malo časa je trebalo, da je v Evropi umrlo krščanstvo in se je iztrebila vsa sloboda!

Vender naša država ni jednostavna. Velikó rabimo učenjakov, dasi zdelujemo brez bogoslovcev, pravnikov in modroslovcev. Zadoščajo nam zdravniki, tehniki in upravniki. . . Zdravniki prirejajo živež za vse državljane, in to takó popolno, da ne potrebujemo lekaren. Pri nas ni boleznij in kuge, in ljudje so trdni še v pozni starosti; zakaj ne bi, ko ima vsakdo primerno hrano, zdravo teló ter obleko in stanovanje, vedno podložno zdravniškemu nadzorstvu. Zdravniki preiskujejo duševne in telesne zmožnosti vsakega državljana, družijo in razdružujejo naše zakone, oddajajo novorojence dojniam, deco v primerne šole, mladino v delavnice in odločujejo, kdaj prestani življenje pohabljenca ali onemoglega starčka. Naši tehniki daleč presežajo američanske svoje tovariše. Železnice smo odpravili, zakaj država jih ne potrebuje. Ne mogla bi jih pa tudi vzdrževati, ker so naši predniki porabili malone ves premog. Porablamo pa vsako vodno moč in izkoriščamo, kolikor možno, elektriške sile. Kakó bi sicer mogli razsvetljevati svoje podzemeljske zgradbe, rabiti toliko vročine za razna izdelovanja in vzdržavati krdela redarstvenih zrakoplovcev in povsod razprežene telegrafske in telefonske zveze? Jako se tudi trudimo obnoviti plodovitost zemlje, katero so nam predniki ostavili vso izmolženo. Zasadili smo gozde ob morji in na gorah ter zajezili veliko rek. Naše pridne roke in naš um ter voda, luč in gorkota izpod neba, vse to Evropo zopet prenoví, da bode to, kar je bila pred tisoč leti. Sedaj sevéda Evropa ne more živiti toliko ljudij kakor nekdam; in država mora skrbeti, da ni lakote in potrebe. Zatoorej se pri nas leto za letom preračunja, koliko se smé nastopno leto naroditi novih državljanov, gledé na povprečno število usmrtitev in na pridobitev novih virov za hrano državljanov. Ta račun ni lahek, kakor ni lahka razvrstitev prebivalstva v opravila in okraje, da jih tukaj ni preveč in tam ne premalo, da se ne izdeluje neke potrebščine preveč, neke premalo in da se nikjer ne vgnjezdi nezadovoljstvo ali kaka posebna navada. Iz tega ozira se vam morda opravičujejo tiste krinke, ki jih nosijo ljudje, da ne poznajo drug drugega in da se ne morejo pogo-

varjati, ako niso pod nadzorstvom, posebe odločenim, da pazi na ob-
čevanje. —

Starček umolkne, Samorad pa méni:

— Oprostite, častiti genij, da izrečem nekaj pomislekov proti
državni vaši osnovi. Zdí se mi, da tujci vašo državo še hitreje poderó
nego ste vi Evropo. —

Starček odgovorí: — Priznati moram, da je tudi naša država
kakor vsaka človeška reč nepopolna in podvržena smrti. Vender na-
pada tujih národov in poraza se še dolgo ne bojimo. Evropa in naj-
večji del Azije je sedaj jedna zložna država, prijateljsko združena z
ostalo sorodno Azijo. Napasti bi nas utegnili samó Američani iz
Amerike ali iz Afrike; toda temu ni povoda. Vedno imajo prepire,
vedno državne prevrate, zató ne morejo pripraviti velike napadne
vojske. Republikam, kakeršne so ameriške države, tudi ni dana tista
poželjivost po tujih deželah, katero so podedovale monarhije že iz
časov Nimrodovih. Dalje je v Ameriki še dosti rodovite zemlje, dosti
premoga, dosti prostora pridnim ljudem, prebivalcev pa še vedno
premalo. Čemú bi z nevarnostjo iskali v tujini, kar se jim varno in
obilo ponuja domá? Kakor praktični ljudje bi pa tudi spoznali, da si
svoje moči, svoje blaginje ne povečajo prav nič, ako si osvojé našo
državo. Naših ljudij ne rabijo, ker jih ne morejo privaditi drugačnemu
delu in življenju; naših pridelkov ne potrebujejo, in naša hrana jim
je strup. Nasproti pa mi ne potrebujemo njih izdelkov; njih kruha
in mesá celó uživati ne moremo, ker nimamo zób. Ne čudite se temu!
Naša hrana je vedno mehka, in ker zánjo ne potrebujemo zób, iz-
padejo nam, največ pa že otrokom ne zrastó drugi zobjé. —

Kakó pa naj pridejo Američani v naše zemlje? Ob morji je
povsod gost les, poln zverine. Ceste ni nikjer, takisto ne hiše, ugodne
za njih potrebe, ogleduhov in vodnikov ne morejo najti, ker nihče ne
vé, kaj se nahaja dan hodá za njegovim začasnim bivališčem, kje so
naša skladišča, kje je sredica naše moči in vlade. Pripetilo se je že
često, da je priplula tuja ladja v naša prirodna pristanišča. Redarji-
zrakoplovci so jo takoj zapazili in objavili. Odplula je na dotično
mesto zrakoplovska četa in je z varne višave na ladje spustila steklene
oble. Te oble se razleté na ladji ali na vodi in razširijo živ, tudi na
vodi neugasen ogenj in omoten smrad. Takó pokončá ladje ogenj,
ljudi pa strupeni smrad. Vse smo takoj uničili in nikogar nismo pustili,
da bi povedal rojakom svojim, kakó so se pokončali njega tovariši.
Takó še danes zmatrajo našo zemljo za deželo, s katere bregov se
nihče ne vrne. — Če nas napadó z veliko silo, postavimo pa tudi mi

veliko brambo proti njim, premer znatno prederó v deželo. Naša zrakoplovna vojska bode sovražnike gonobila z elektriškimi streli, z ognjem in morečim plinom; gibala se bode brez opasnosti v zračnih višavah in srčno napadala tuje nasilnike, zakaj branila bode po srčnem nagibu sebeohrane krušno svojo mater ter se ne bode bojevala samó na povelje ali iz takó zvanega patrijotizma ob lačnem želodci kakor nasprotna vojska. —

Samorad méni: — Prav vaši podložniki, vzdihujoči pod krutim trinoštvom, ne bodo zvesti branitelji svoje države. Robovi so, in robovo orožje je izdajstvo. Slični bodo poslednjim evropskim domobrancem, ki so se tudi napadovalcem udali na milost in nemilost, pričakujé, ako ne poboljška, vsaj izpremembe svoje usode. —

— Motite se, prijatelj! nadaljuje starček. Vam je bila država malik Moloh, kateremu ste žrtvovali život in imetje, tožéč, da vam preslabo vrača vaše žrtve. Vam je bila država idealna vsota národovih močij, predstaviteljica njega slave in prosvete. Toda kdor je gladen in ubožen, ne ogreva se več za državo, ki mnogo jemlje in malo daje; kdor je sam oslabil, ne zanaša se na moč združenih oslabecev; in za slavo in prosveto národovo se ne zanimlje prepalo ljudstvo, kateremu celó ni več do osebnega poštenja. Mi ne delujemo z ideali. Pri nas je prva: siti želodec. Zatorej so naši siti državljani zadovoljni in ne modrujejo o možni izboljšavi svojega stanú. Mi smo tudi vsi jednaki, in nihče izmed nas ni videl boljšega življenja od svoje brezskrbne vsakdanjosti. Vaši državljani pa so vse dni gledali razliko stanov, in gladniki — nezadovoljniki — negovali so v svoji prostosti tisoč neizpolnjivih željá ter zajedno obupavali o neprehodnosti potov, ki naj držé do sreče. Izdajstvo je bilo pri vas prirodno; pri nas bi bilo nezmiselno, ker nihče izmed nas ne more od njega pričakovati najmanjše koristi. Očitata nam robstvo. Robstvo je samó tam, kjer sta sluga in gospod. Te razlike pri nas ni. Robstvo je bilo pri vas, najobčutnejše robstvo! Težak, sluga, rob je robotal na vse pretege za majhno mezdo in ne vedoč, kje bode obedoval jutri. S kakimi čustvi je gledal potrato in razkošje svojega gospodarja, ki si je prigrabil milijone z lokavostjo svojo in z žulji svojih težakov? Najhujše pri tem pa je bilo, ker so vašemu robu vsak dan trobili na ušesa, da smo vsi bratje, in da ima uborni težak prav toliko pravic kakor bogatin in da mu je takisto odprta pot do milijonov, potrata in razkošja kakor milijonarju. Dobiti je izvestno tudi pri nas nezvestobe ali nepokorščine, toda taki slučaji so redki, in kazen je pregrehi za petami. Toda malokdaj pride do kazni, ker vsakdo vé, da ji ne

uide, ako se je pregrešil. Da se boje kazni, to je najjačje varstvo proti zločinstvu. —

— Menim, da prav s svojimi naglimi kaznimi brez kazenskega zakonika ustvarjate velike krivice. —

— Nikakor! nadaljuje starček. Vi ste v pravicah in v pravosodji vedno poskušali, vedno izpreminjali, delali izjeme in pridržke, kakor da vas peče vest ali da nečete izvrševati prava vselej nepristransko. Izumili ste celó porotna sodišča kakor zaščitje proti možni pristranosti državnih sodnikov in bobnali ste, da je to velika slobodnostna pridobitev, dasi ima državna oblast pravico, ob gotovih slučajih porotna sodišča nadomestiti z izrednimi sodišči in zločinca postaviti pred porotno sodišče, katero ni pristojno gledé na mesto storjenega hudodelstva. Učakali ste tudi porotna sodišča, takó sestavljena, da se je v porotniškem mnenji bolj izražala strankarska strast ali národna mržnja nego pravno čustvo. Pri nas se sodi drugače in nepristransko. Kaj je kaznjivo, vé že vsakdo po svoji vzgoji, in ne potrebujemo za to pisane knjige. Sodno ravnanje pa je jako jednostavno. Velik nemški učenjak nam je izumil stol očite izpóvedí, kar pa ni tezalnica, ker mi ne poznamo torture nekdanje omikane Evrope. Človek, sumnjiv zločina, posadí se na takšen stol in pové na vsa vprašanja čisto resnico. To izpóved poslušajo trije možjé, izžrebani sodniki, ali po telefonu ali iz očíj v očí. Sodniki tudi sedé na takih stolih, torej izrekó sodbo po vestnem svojem prepričanji. Če prisodijo na kazen, tedaj se zločinec takoj usmrtí z elektriko, ne da bi ga še odvezali od stola. Ako pa je oproščen, izpije nekov sok, da pozabi vse, kar je govoril; in odveže se od stola. Tudi sodniki izpijó po sodbi tisti sok, da pozabijo zločinca, zločin in sodbo . . . Izvolite pogledati tjá v nekdanji Korotan, ondu zapazite dva človeka, ki sta nedavno prebila smrtno kazen. —

Dočim se pripravlja žica za ta pogled v daljo, pripoveduje starček, da se trupla navadnih obsojencév pošljejo v kemiške tvornice, kjer jih razkroje in koristno porabijo kakor vsa druga človeška trupla, ker mrlíči se ne pokopujejo. Nenavadni zločinci se pa javno izpostavijo. — Vsak takšen zločinec je sam svoj kip. Vi ste stavljali spomenike slavnim, zgodovinskim osebam, da ste se bahali ž njimi. Mi jih stavljamo zločincem, da so v svareči vzgled. Obsojenčevo truplo se odpré in pótlej se s posebnim strojem napojí tekočine, katera se skoro strdí kakor kamen. Ta kamen, pristni obsojenčev stas, postavi se na podnožje, v katero je vdelana bronasta plošča, ki naznanja, kaj je kip zakrivil. —

Samorad pogleda skozi temno okence na konci pripete žice in takoj ugleda dva človeška kipa. Obraza sta bila kakor živa, samó oči so osteklele.

Prvi kip ima napis: $\frac{L. 18. 4. X.}{IV. 5. 9. I.}$

Želel je slobodno misliti.

In na drugem se čita: $\frac{X. 81. 5. VII.}{D. 170. 2. III.}$

Dvojil je o neumrljivosti našega vladarja.

Prvi kip hrani okamenele ostanke vodje zrakoplovni četi, drugi pa učenjaka Rudovara. Obe osebi poznamo iz prejšnega poglavja. Vzgrožen gleda Samorad ta spomenika in miluje poslednjega svojega pravnuka. Genij Vélike Azije nadaljuje:

— Vi ste kaznovali samó hudobno dejanje, pustivši božji pravici kaznovanje zlobnega naklepa. Mi ne priznavamo Bogá, zatorej nam ima država božjo oblast in pravico kaznovati tudi zlobne naklepe: zatorej sta ónadva okamenela. Zakrivila sta najzlobnejši, najnevarnejši zločinstvi: zločinstvi, kateri sta naperjeni proti obstoju in bistvu naše države. Kjer veljá splošna pokorščina, kjer ima državna oblast misliti in skrbeti za vse in za vsakogar; tam ni prostora slobodnim mislim, tam se misli jedino to in takó, kakor je zapovedano vsakomur. To je takó dosledna reč, da se ne smete čuditi, če smo zraven krščanstva prepovedali tudi vso umetnost, vse pesništvo in modroslovje, vso zgodovinsko in govorniško vedo. Mi nimamo leposlovja, ne poznamo nekdanje vaše splošne omike, in našim matematikom bi se zdelo smešno meriti tek nebeških zvezdâ ali se ukvarjati z vprašanjem, je li se suče zemlja okolo solnca ali solnce okolo zemlje. Slobodno modrovanje bi nam izpodkopalo vso državno osnovo: saj ne smemo dopuščati, da bi kdo drugače mislil nego delal, namreč prvo slobodno, drugo neslobodno, ker skoro potem bi ljudje zahtevali slobode tudi v dejanji. — Takisto je zločinstvo, naperjeno zoper bistvo naše države, dvojiti o neumrljivosti našega vladarja. Ker ne poznamo nadzemeljskega gospodarja nad človekom, prisvajamo popolnoma dosledno božja svojstva svojemu pozemeljskemu vladarju in verovati moramo, da je on popolno bitje, obdarovano z neumrjočnostjo, vsemogočnostjo in vsemodrostjo. Kdor misli, da je naš vladar človek kakor mi drugi, ta čini pravo veleizdajstvo. Sicer ste nekaj' jednakega poznali že v stari Evropi. Ondaj ste pač z ustavami omejevali osebno oblast svojih vladarjev, toda vladna uprava vam je bila vsemogočna, neumrjoča,

in težko bi bil pri vas ušel kazni tisti, kdor bi trdil, da celotno poslovanje državne uprave ni nezmotno. —

— Vaša država trapi bistvo človekovo, razvoj in blažitev duhá; torej ne more imeti stalnosti. —

— Mi ne trapimo duševnih močij, mi jih samó urejamo, da vsakdo služi celoti in da se ne ustvarjajo sredobežne sile. Kam ste vi zabredli s svojim prostim razvojem duševnih darov? Poglejte pa nasproti našo mater, kitajsko državo! Poznali ste jo nekoliko že v XIX. veku. Katera država se je mogla tedaj meriti ž njo, kar se tiče starosti in števila prebivalcev? Naša sedanja država pa je osnovana strože nego stara kitajska. Mi smo za nje ustanovitev porabili vse izkušnje domačega Kitaja in vso učenost osvojene Evrope; mi imamo izdatnejših, naprednejših pomočkov za svojo ohranitev in ne toliko nevarnih tekmecev kakor nekdanj Kitaj, ki je sedaj z nami prijateljski zvezan. Do nedogledne bodočnosti se nam ni bati napada in poraza od nikogar. Vender se pogubi tudi naša država, in po Evropi, katero smo zasadili z gozdi in izpremenili v rodovit raj, zopet zagospodari evropsko pleme, ki bode uživalo plodove našega truda in naše varčnosti. Zgodí se to pozno, vender zgodí se pač. Nič stalnega ni pod solncem, katero tudi ni večno. Tudi naša država se mora pokoriti zakonu vseh človeških naprav. Postarali se bodemo in umrli, in tiste prirodne sile, ki delujejo na to, da iz trohnobe zaklije novo življenje, razdrobí tudi naše carstvo. Vsako bitje nosi v sebi kal smrti. Smrtna kal evropskim državam je bila sloboda; našo državo zamori prav to, kar jo sedaj vzdržuje: robstvo. V robski pokorščini zamre počasi vsa volja in opeša ves razum. To pešanje duševnih sil prestopa in se množi od rodú do rodú. Jednotno vladanje po neizpremenjenih načelih in delitev vsega delovanja med posamezne izvežbance, ne da bi se roka in duh kdàj bavila z drugim opravilom in ne da bi človek kdàj užival nenavadnih razvedril, to dvoje pa činuje na to, da posamezniki več ne vzmorejo napredka in novih iznajdeb in da vsa državna uprava okostení. Med državljani se javlja topoglavost, blaznost; množe se samoumori. Državni stroj pa celó v navadni vsakdanjosti ne zdeluje, kakor bi moral in kakor je posloval nekdanj; v nenavadnem slučaju pa odreče vse poslovanje. Takó pridemo do splošnega poraza . . . Takova je človeška nprav! V sredi, v zmernosti ne ostajamo, ampak begamo od skrajnosti do skrajnosti in ondu zagazimo do robóv, ki nas strmoglavijo v prepad. Videli smo vaše države, osnovane na temelji krščanstva in slobode, videli smo, da ste ostavili krščanstvo in da vas je sloboda vseh proti vsem, sloboda, izvédena do skrajnosti, zavédla v prepad. Posnemati nismo

smeli vaših vzgledov; morali smo poiskati nasprotno stališče. Zgradili smo torej državo na temelji materijalizma in robstva ter zabredli v nasprotno skrajnost. Lepó se dá učiti zmernost: »Sustine et abstine«: Pokorščina ne smé zatreti slobodne volje in misli: Sloboda ne smé ubraniti podrejanja posameznikov pod višji zakon in ozira na jednake pravice in koristi bližnjika: Državam kakor državljanom je treba idealnosti, povzdigati morajo duhá kvišku in krotiti sebične strasti, ker človek ne živi za nasičevanje nenasitnih strastij, in država ni zgolj národ v orožji. Vsakdo pozná resnico takih naukov, toda ravná se po starem reku: »Video meliora proboque, deteriora sequor« . . . Kadar je mera polna, tedaj nas strahuje nadzemeljski vladar, najsi ga priznavamo ali ne, in kaznuje národ z národom, skrajno slobodo s skrajnim robstvom, Evropo z Azijo, Azijo z Ameriko in obratno. Takó se vrti kolobar človeške usode od stoletja do stoletja, in kar je danes na vrhunci, to se nagne jutri nizdolu, da zopet vstane. Takó je naša svetovna zgodovina svetovna sodba: večno strahovanje, večno se ponavljajoče človeške zlobe in bedastoče, danes takó, jutri drugako, bistveno pa vedno jednako — ker nič novega se ne zgodí pod solncem! —

To izrekši se starček razprši v sivo brezlično meglilo. Samorad pa zrè začuden prédse in sanjavo premišljuje, ali je bil ta starček oseba ali prikazen kakor morebiti nedavno na razvalinah babilonskih? Ali so bile njega besede, katere takó spominjajo Abadona, iskreno mnenje ali mameče slepilo? Dočim takó omahuje, jame se megla gostiti in iz nje vzrase človeški stas, ves podoben Samoradu, kakeršen je bil pred štirimi leti v cvetji in zadovoljstvu zlate mladosti.

Samorad se preplaši in zakliče: — Kdo si, zlobni duh, ki me trpinčiš, očitajoč mi nedolžno moje lice iz dóbe vzorov in blagih željá? —

Prikazen odgovorí: — Nisem zloben duh, ako ti očitam dóbo, ko še nisi poznal kesa in obupa . . . Bil sem ti zvest spremljevalec po dejanski zemlji in ob breztelesnem beganji v sanjavi bodočnosti. Često sem te svaril, toda bil si gluh in se nisi oziral náme. Zopet te hočem opominjati; toda vrniva se najprej v istinitost XIX. stoletja in posetiva mojo in tvojo ródno hišo. —

Samorad gleda očito vesel domači dvorec; ki še vedno kaže blaginjo in ukusni red svojega gospodarja, drevje, upognjeno pod ovočjem, trsje, polno zažetega grozdja, kozolce, natlačene s snopovi, in povsod vesele obraze ter vidni blagoslov božji. Na misel mu pride

huda ura ob požaru njega pristave, katero vidi danes nepoškodovano. To vse ga nekamo vznemiri, da vpraša mladeniško prikazen:

— Povej mi, spremnik, kdaj sem poslednjič gledal svoj dom? —

— Čas merim kakor ti — odgovori prikazen. Če ti ne véš dneva, meni tudi ni znan. Sicer pa nama gré za bodočnost, da živiš in ne umiraš samó kakor ves ta čas, ko so te vezale sponc Abadonove. Moč imam do zlega duhá in opominjam te, da se mu odrečeš in zahtevaš nazaj život in prostost. —

Toliko da prikazen to izusti, pristopi Abadon, kakor bi bil vzrasel iz tal. Tudi Abadon ima Samoradovo lice. Samorad se zopet ustraši svojega obraza. Kakor je lice, katero mu očita mladeniška prikazen, zdravo, bodro in sočutno, takó je tisto, katero nosi Abadon, strastno — medlo in utrujeno — pokoja želeče, in Samorad bi gotovo slastno segel po prvem lici, ako bi smel voliti. —

Abadon uprè togotne oči v prikazen; ta pa se ne gane, ampak govori obrnjena k Samoradu:

— Najprej védi, da ta zli duh, ki se je sedaj prismradil semkaj, nima moči do mene in tudi do tebe ne, dokler mi pustiš, da govorim s teboj. Torej odpri besedam mojim ušesa in srce! Jokati moram po tebi, kakor so nekoč po očaku Jobu jokali njega prijatelji! Jobu je ostal zdrav vsaj duh; tebi pa ni ostalo nič. Svoj život si zamenjal za ta ostudni meh, od katerega še senca ni tvoja, ampak Abadonova. Tvoja volja ni več moška, ampak liki jesenski list, ki ga prenaša veter od grma do grma. Tvoj um pa deluje takó, kakor da sta opešala ves spomin na tvojo nekdanjo zavest in vsa razsodnost. Moreš li odgovoriti, čemú motriš meglene obraze nastopnih stoletij, ki te nič ne pekó, in zapiraš oči jasni sedanjosti, v kateri živetí in delati je tebi dolžnost? Ali si zadobil količkaj tiste obljubljene koristi za svoje dejansko življenje, ko si gledal črkobéra Slovogoja, brezznačajnika Rudovara in na razvalinah evropske prosvete človeške pátvore, poživinjene po azijskem trinoštvu? Ali si se kdaj v peklenski svoji obmani vzel do sodbe, da je vsa ta bodočnost, ki je mikala tvoje oči, zgolj premišljeno sleparstvo? Ali si se kdaj zavedal, da si utopljen, izgubljen, če jadraš dalje s tem vetrom na svojem čolnici brez krme? Ne želim, ne pričakujem tvojega odgovora; sam bodem odgovarjal. Razgrniva sliko tvojega življenja — ako se smé življenje imenovati takó brezvoljno brezumno opotekanje — od danes nazaj do tistega dné, ko te je Abadon potegnil iz Save; razmotriva tvoje bedastoče in tvoja potovanja, in potlej pridem morda do zadovoljstva, da nisem govoril gluhim ušesom. —

Kaj si videl in čul iz dóbe po XIX. stoletji? Zgolj zlobo in bedastočo, vojsko bratov proti bratom, splošno dirjanje v prepad, poraz svojega národa in vse Evrope, zatem robstvo, kakeršnega doslej ne pozná zgodovina človeška. Vse si videl peklenskočrno, brez najmanjše iskric nebeškega ognja. Sestavno si se uvajal v tisti Abadonov pesimizem, ki je žalostna, sramotna maroga našega velka, gonoben zločin in podla bedastoča. . . Član si človeške zádruge in naudan si bil blagih upov in namenov. Kazalo se ti je, kakó se človeštvo napósled poživini, in predočeval se ti je podli značaj poslednjega tvojega potomca: to vse z namenom, da sam ne čišlaš življenja, da se ti življenje priskuti kakor naloženo breme in da bode dovršetek vse tvoje omike, vseh tvojih blagih naporov značaj, kakeršnega si videl na Rudovaru . . . Član si majhnega národa, ki se vztrajno bori za svoj obstanek in za svojo čast. Kazalo se ti je, kakó je prepadel v smešnost in podlost in napósled uničil malone samega sebe: to vse z namenom, da se iznebiš ljubezni do ródne zemlje in se otreseš tistega prirodnega čustva, ki te veže na rojake tvoje. Takó dosledno si se pojil s pesimizmom, da si verjel prizore, ki nasprotujejo zakonom prirode in večne pravice ter vsem pojavom zgodovine človeške. Takó te je se stavno vzgajal tisti duh, ki te izvestno ni zastonj otél iz savskih vrtincev. Otél te je záse, za svoje kraljevstvo, katero ti je nedavno slikal tolikanj peklensko; in sedaj te vzgaja záse, da bodeš nekoč propovednik njegga blagovesti — razčlovekujočega pesimizma. Plahtalič, Slovogoj, Rudovar in tisti genij Vélike Azije, katerega si našel na razvalinah mesta Pariza, vsi so bili zgolj prikazni Abadonove, kakor je laž tisočera, resnica pa jedna; laž prikupna in vabeča pod krinko resnice, dočim je resnica preprosta in trpka. Najprej si nosil obroč na vratu — sramotno znamenje robstva; potlej pa si zabredel še globočje, zamenivši svoje teló za ta prazni lev. Tvoj lev je pristna slika sedanjega pesimizma. Zavêdeni po napačni vzgoji, slečete dejanskega človeka, ustvarjenega po božji podobi, zavrgši svojo krepost in zaupanje v samega sebe, svoje verstvo in národnost, in hkrati oblečete lev Abadonove podobe: brezbišten lev domišljave in skepticizma, lenega fatalizma in plašljive brezupnosti. V tak lev potlačeni, pač čutite svojo ničnost in sodite potlej, merèč ves svet po sebi, da je človeštvo prokleta v ničnost in da so ljudje na zemlji res samó zemeljski metež, kakor ti je nekoč laskavo očital novi tvoj bog Abadon.

Takó omamljen si gledal skozi Abadonove naóčnike in iz njegovega leva človeško zgodovino minulih in bodočih časov. Čuda torej ni, da si videl slikano vse mračno na mračno, zgolj človeški prepad

in poraz in nikjer vesele nebeške luči. Vender je neovržna resnica, da človeštvo napreduje in da se blaži. To resnico nam razodeva prav statistika, na katero se je sklicaval Abadon in se sklicujejo takó radi pesimisti, dokazujoč prepad človeške zádruge. Statistika, ta najnovejša veda, ki je dokazala čudovito rednost takó v pojavih prirodnih slučajev kakor v činih proste človeške volje, veda, ki kakor pristna fotografija istinsko razkriva vse razmerje človeške zádruge, ne dopuščajoč olupševalnega slikanja ali Potemkinovih vasij; ta statistika nam pač podaja važni nauk, da so bedastoče in zlodejstva ne samó učinki strastij in napak posameznih ljudij, temveč takisto posledice splošnega stanja človeške družbe v dotični dóbi. — Toda nuja nam tudi važnejši in tolažilni nauk, da vsak napredek v državnem redu in v splošni omiki, vsaka poboljšava v pridelovanji in v občilih, vsaka nova koristna iznajdba blagodejno in stalno činuje na človeško zádrugo, in to v vseh ozirih in mnogo hitreje in jačje, nego smo pričakovali. Nič ne ostane samično in brez posledic. Ne tópi, strašljivi fatalizem, temveč živa, blagodejna poboljšljivost človeške družbe odseva iz matematiško gotovih podatkov statističke vede. Ta veda nam kaže, da za izboljšanje človeštva ne potrebujemo novih kazenskih prepóvedij ali novih verskih zapóvedij, temveč jedino napredovanja povsod načete splošne izobražbe in razumnosti. Sploh nam podaja statistika tolažilno gotovost, da napredujemo z omiko vred, da se človeška zloba manjša, da se lajša gmotna beda nižjih stanov in da se množi splošna materijelna in ideelna imovina.

Vi, mladeniški pesimisti z nazori umirajočih starčkov, poudarjate, da človeštvo hira in da se stara zlasti Evropa. Res se staranju in razpadanju po dovršeni dóbi svojega razcvita in svoje moči národje takisto ne morejo izogniti kakor ne posamezni človek. Tudi duh vsega národa ali národa kakor celote nima življenja brez mejá. Kadar je doseženo najboljše, mora nam ugajati slabše, ker se vedno poraja novina, in kadar je dospel národ do vrhunca, mora se napotiti nizdolu, ker ne more ostajati; pot nizdolu pa je navadno hitrejši od pota vkreber. Sploh se ne more nobena človeška naprava ali namera izvésti do skrajnih posledic, ker vsega človeškega početja se drži zmota in greh in vsakemu zemeljskemu bitju je že pri postanku vcepljena kal prihodnjega prestanka. . . Toda pota božje previdnosti so nezasedna; ako pa jih izkušamo zasledovati, moramo v človeški usodi iskati tudi večne pravice in večne ljubezni božje. Zatorej se nihče ne smé predrzniti do pesimistiške trditve, da je človeštvo že dospelo do poslednje dóbe svojega zemljevanja. Koliko tisočletij so

po zemlji lomastili ihtijosavri in njih svojat, predno so se pogreznili v kredo! Ti, človek, božja podoba, pa si ne upaš záse pričakovati vsaj toliko tisočletij, kolikor jih je bilo danih tisti golazni in nakazni? Vera te uči, da je po padu prvega človeka minilo štiritisoč let, premer je prišel obetani Spasitelj, da nam odveže prokletstvo izvirnega greha. Ali ne dvojiš o božji pravičnosti in ljubezni, ako pesimistiško trdiš, da bode dôba, v kateri se more človeštvo udeleževati duševnega preporoda po krščanstvu, krajša, nego je bila dôba tožnega čakanja na učlovečbo božjega sinú? Pomisli dalje, koliko národov še čaka ozna-njevalcev božje blagovesti; koliko je še divjakov in saňojedov (človekožerov), ki so tudi pozvani k splošni prosveti; koliko je še poravnati očitih zgodovinskih krivic, kakó malo je še ljudij na zemlji za te velikanske prostore in kakó neizmerno je bogastvo in koliko je živíl, katera hrani zemlja, še nenačetih! In ta naša zemlja nam še celó ni znana po vseh rodovitih pokrajinah — kamoli obdelana. Če preudariš vse to, moraš pesimiste zavrnutí z upravičeno sodbo, da človeštvo še ni pri kraji, ampak vedno še v prvi dôbi svoje zgodovine. Ako smemo vzporejati celotno človeštvo posameznemu človeku in značaju njega dôb, onda smemo z drugimi besedami reči, da nas čaka še velika nedogledna mladeniška in moška dôba svetne zgodovine, predno se človeštvo jame starati in prepadata v vseh tistih bedah in grehotah, o katerih nam prerokuje Sveto písmo. Potlej stoprav pride »dan Gospodov«, »dan sodbe in povračila«. — »Prvine se raztopé, in zemlja zgorí z vsemi stvarmí na nji.« In kdaj se to zgodí? »Tistega dneva in tiste ure ne vé nihče, tudi krilatci v nebesih ne, nego jedini Oče.«

Pesimisti prav radi vzporejajo našo dôbo upadajoči in medleči dôbi rimske države v starem veku. To je neosnovana vzporedba, strašljiva pretirava obrabljene reka, da se ne zgodí nič novega pod solncem. Prav nezmislno je, s tistim merilom kakor stare čase meriti tudi popolnoma predrugačeno pozorišče in na vse drugačnih temeljih osnovane položaje sedanje dôbe. Stari vek je ječal pod robstvom in malikovalstvom. Sedanji omikani svet ne pozná robstva in ga odpravlja, koderkoli se širi evropska omika. Ta omika prešinja počasi vse in se razteza neustavno. Skoro spoznamo vso zemljo, kjerkoli morejo bivati ljudje, in vsi ljudje bodo deležni omike in napredka. Vedno več zemeljskih zakladov se bode našlo in razkrilo, vedno več površine bode podano pridnim rokam, umno poljedelstvo in obrtnost napredujeta, trgovina se širi, občila med národi se boljšajo in raztezajo. Povsod je napredek, in njega pridobitkov so deležni vsi omikani ná-

rodje. Imovina stoji na temelji dela, varčnosti in pravne varnosti, in ne več kakor nekdanj na plenitvi in vednem strahu pred izgubo. Celó nižji stanovi, ki so stopili na mesto nekdanjih robov in tlačanov, imajo mnogo več potrebščin nego nekdanj in živé ob njih ugodno in pravno-varno kakor še nikoli. Med omikanimi národi ni več možna splošna lakota, toliko so se izboljšale trgovinske zveze, in toliko bolj zadoščajo občila. Takisto se razvijajo in spopolnjujejo mednárodne zdravstvene naprave, in obvarovani smo tistih strašnih kug starega in srednjega veka. Blaginjo in omiko starega veka so podrlí vztočni barbari; tudi tebi se je kazalo, kakó so sinovi ostarelega Kitaja v robstvo vkovali moderno Evropo. Kàj takega sedaj ni več možno. Vsa zemlja bode skoro poznana, tudi stari Kitaj se ne boče mogel več zapirati vplivu evropske omike. Naša prosveta, države, osnovane po evropskih načelih pravne varnosti in uredovanega gospodarstva, širijo se čimdalje bolj po vsi zemlji in stopile bodo v pravne mednárodne zveze med seboj. Neosnovan je torej strah, da bi še kdàj barbari porušili evropsko kulturo; nasprotno pa je velik dobiček za vse naše nastopnike, da podedujejo vso našo omiko, vse iznajdbe in tudi vse imovinske pridobitve svojih prednikov. Pomisli poslednjič še krščanstvo! Sedaj kakor nekdanj ima vnetih oznanjevalcev, neustrašenih mučencev in neustavno se širi po vsi zemlji, blažèè srca in krotèè strastí ljudem in národom ter nudèè vsakemu človeku milote in tolažila, kakeršnih ne vzmore nobeno malikovalstvo, nobeno modroslovstvo in nobeno slepilo Abadonovo . . . Ni torej res, da se ne godí nič novega pod solncem, ampak očito je, da napredujemo po stezah vere in nravnosti, omike in slobode kvišku k idealnim zmotrom, in sicer tolikanj, da se kàj takega dosedaj ni zvršilo pri nobenem národu, kolikor jih pozná zgodovina naše zemlje. —

Ti, sinko majhnega, mehkega národa, ki si gledal lepo svojo domovino pokrito s šumami in najlepša svoja mesta v podrtinah, ki si videl, kakó je umiral poslednji Slovenec, izvestno se bojiš, da se tvoj národ stisne in izpodrine ob splošnem napredovanji večjih národov, kateri mu ne bodo dopuščali posebnega razvijanja, bojiš se, da se potopí v drugih národih kakor tvoja Sava v tujem Dunavu! Bojazen tvoja ni upravičena ne pred Bogom ne pred zgodovino človeško. Pred Bogom ne, ker te je ustvaril, ker ti je podaril tvoj lepi jezik in lepo domovino in ti ni odrekel pravic, podeljenih drugim národom. Božjo pravico imaš torej do življenja, kakor krožijo okolo solnca po svojih tirih veliki in mali planetje in drobni planetoidi. Pred človeško zgodovino ne, ker ni preminil še noben versko in nravstveno

krepek národ, kakeršen je izvestno tvoj, dokler je čuval vernost in mravnost, ti svoji najvišji blaginji.

Žarki vesoljnega napredka budé veliko pleme. Slovan stopa sedaj na dan; in če mi vstajamo, tedaj je ónih strah, ki so vstali, dokler smo mi spali. Zatorej se postavljajo proti nam in se krčevito držé položajev, katerim je, dasi so bili krivični, stoletno priposestovanje nadelo videz pravice. Hudo peče gotovo tudi tebe, da nas porogljivo prezirajo, ker si v desetletjih nismo nabrali toliko idealnega bogastva kakor drugi v stoletjih; da nas zaničljivo potiskajo na stran, ker smo mladi in majhni; da nam odrekuje marsikaj, kar je drugim slobodno; da je marsikdo čutil pristranost, kjer je pričakoval enakopravja; da nekaterniki zmatrajo slovensko tvojo zavest za greh, ki se ne odveže ne na tem ne na ónem svetu; da se ponekod togoté zaradi česčenja naših svetih blagovestnikov, ki sta nam oznanjujé sveto véro, utemeljila tudi slovstvo; in da razni skriti in očiti klevetniki umetno izkušajo buditi nezaupnost državne oblasti proti zvestim národom; in morebiti si že z marsikaterim rojakom vred, ki je bridko trpel posledice svoje slovenske zavesti, vzdihnil: »Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor«! Vender ne boj se vsega tega in ne posnemaj strašljivcev, ki se odtezajo národnemu delu, ker ni prijetno! Vsi ti sovražni pojavi, ki se porajajo in gojé proti nam, vsi so prirodni in se ponavljajo vselej, kadar k obedni mizi, kjer sedé trije, priséde četrti, ki zahteva svojega pravičnega deleža in se ne dá odpraviti z ostanki, namenjenimi prosjakom. Človeška čud je taka, da radi izgrešimo pot pravice in pametnega mišljenja, kadar nam je poudarjati pravico drugih proti nam; in najbolj zapiramo oči pravici in resnici, kadar moramo dajati iz rok, kar bi radi obdržali, dasi je bila naša posest krivična.

Omika bode blagodejno činjevala tudi v tem pogledu. Po nji se zavémo svoje vrednosti in skupnih koristij z bratovskimi národi. Samozavest in vera v sebe nas bode jačila in jeklenila pri trnjevem delu in vztrajnem naporu za národne blaginje. Teh pa se bodémo zvesto oklepali, ker bodo pridobitve našega truda in ne samó milostni darovi. Če smo vsak posebe jeklen- značaj, onda smo vsi skupaj nepremagljiva trdnjava. Dokler smo takšni, imamo važno prednost pred večjimi národi, kateri že dolgo uživajo tiste pravice, za katere se mi še borimo. Mi vztrajamo in smo krepki, dokler delamo v znoji svojega obraza; óni pa razkošno uživajo pripodedovane blaginje, katere jih niso stale truda, in se mehkužijo v brezskrbni varnosti. Omika pa bode vplivala tudi na naše nasprotnike. Spoštovali in uvaževali nas bodo, odkar se spoštujemo samí, in potihnili bodo vsaj nekateri

tistih klevetnikov, ki sedaj pljujejo toliko ogrde na nas. Vremena se bodo razjasnila, in končno dospemo tudi mi korakoma do zmotra, katerega nam je zastavila večna pravica in ljubezen.

Nekovo posebno svojstvo je podeljeno nam Slovanom, ki svoje sedanje domovine nismo pridobili največ z mečem v roki kakor večina drugih národov. Tudi najhujši protivniki nam ne odrekajo blagih duševnih vrlin in posebne ródne idealnosti. Dobrotna roka, ki vodi človeško usodo, prebudila je slovanski národ pozno za drugo Evropo in ga prihranila za posebne zgodovinske namene, v katerih se na korist človeške zádruge uveljavi ródni značaj slovanski; in nemara je res, kar pojó naši pesniki-preroki, da so Slovani, ki samó »bran« poznajo in še imena nimajo za napadovalni osvojevalni boj, dasi jih je Bog ustvaril »kakor listja, trave«, izvoljeni, zasnovati in izvésti mir in spravo med vsemi omikanimi národi.

Nam Slovencem pa podéli Bog to milost, da napredujemo samó korakoma, da si pridobimo vsako postanko z naporom in žilavim delom in da nam ne padajo v naróčaj darovi, ki se radi pogubé, kakor so se prejeli brez truda. Mlad národ smo še in potrebujemo stroge vzgoje za svoj obstanek in za dosego častnega mesta med národi. Krilati rek »ὁ μὴ δαρείς ἀνθρώπος οὐ παιδεύεται« veljá takisto za národe kakor za posamičnika. Samó naporen napredek, prosveta in pravica, ki jih pridobivamo in čuvamo ob národovem znoji, osreči nas, sicer prezgodaj počijemo in zaspimo. V tem pa pride sovražnik in zaseje ljuljiko med pšenico. Vzgleđ opazujete prav sedaj lahko v kranjski vojvodini. Ondu je Slovencem nekaj let politiško solnce sijalo mileje nego ostalim slovenskim pokrajinam; zató pa se je národ vspaval v nekovo leno zadovoljstvo. V tem se je v »národu-svetniku« ustanovila nova politiško-katoliška ali katoliško-politiška stranka, katera načelno mrzi národnost ohranjujoče napore starejše národne stranke, ne da bi delovala proti potujčevanju našega národa ter bije svetovni, stari boj konservatizma proti liberalizmu, kakor da korači naš mali národ Evropi na čelu in bi bil izvoljen dobojevati ta boj in potolči tiste liberalce liki pastirček David, ki je usmrtil velikana Golijata. Da le ne bi nikdar opazovali še tega, kakó drži pot od národnega mišljenja do protislovenskega delovanja skozi vrata tega novega nadnárodnega društva! Vender dosti o tej epizodi slovenske zgodovine, ki je vender koristna, ker kranjsko slovenstvo zopet budí in tesneje druží k prepotrebni delu za národni obstanek . . .

»Zora puca, bit ée dana«! Kažejo se znamenja, da duh bratoljubja in pravice, prešinjen po krščanskih vzorih, zopet veje nad ev-

ropskimi državami in da pojemajo časi, ko so se delili národje in delile dežele po volji zmagovalčevi, ko je preminila marsikatera manjša država, ker je bila večji na poti, in ko se je v jedni in tisti državi večji národ čutil žaljenega na svojem veličastvu in oškodovanega na svoji imovini, ako je tudi manjši národ zahteval svojih prirodnih in pisanih pravic. Ni ga národa, ki se takó trdno oprijemlje svoje posesti, in koristi kakor Angličani. Vender glej, prav ta národ spoznava stoletno svojo krivico proti irski deželi; in Angličani, ki nikakor nimajo priimka viteškega národa, bodo toliko plemeniti, da prej ali slej tudi poravnajo svojo in svojih očakov krivico. To je pravi liberalizem! Vsak važni korak na stezi pravice, pristnega liberalizma in napredka v katerikoli večji evropski državi pa neizogibno vpliva na ostale države, katere niso več kakor nekdaj druga od druge ločene s kitajskimi zidovi . . . Vedno je bil srdit boj med sebičnimi koristimi in vzvišenimi idejami. Človeška zgodovina je napolnjena s takimi boji, toda kri, prelita v njih, bila je plodonosna za národe kakor rosa za travnike; zakaj za slučaj, za kratke dóbe so pač zmagovale sebične koristi, stanovito nadvladale pa so napósled ideje. Takó je zmagala vsaka vzvišena, človeštvo osrečujoča ideja, naj se je tudi morala najprej posvetiti s krvnim krstom . . . To je časovni napredek, ki se ne dá ustaviti ne s tajitvami ne s topovi; to je zmaga krščanske ljubezni, kateri je vzor »jedna čeda, jeden pastir«. Takó tudi nam nekoč, vender gotovo, nastopi dan národnega vstajenja, in uresničijo se pre-roške besede našega Stanka Vraza:

»Svi narodi braća, svi su božja čeda,
na njih jedno nebo i jedan Bog gleda;
i kô jedno sunce nad svimi izhodi,
jedno stoj i vladaj pravo nad narodi!« —

Duh umolkne. Ko pa vidi, da Abadon še vedno na stráni stojèč srepó gleda plahega Samorada, takoj zopet povzame:

— Opral sem počrnjeno sliko bodočnosti Evrope in tvojega národa. Teže mi bode oprati tudi tebe. Atom si v človeški množini, ki se vedno poraja in nadomešča, vedno druží in giblje, kakor bi bila večna. Samó atom si. Toda če vrabec ne pade raz streho brez volje božje, onda si tudi ti dôkaj vreden za Bogá in za človeštvo. Vreden si tem več, ker se je zli duh toliko zanimal záte, da te je otél nepremišljenega samoumora in da te sedaj vzgája za posebne peklenske koristi, dasi je pekel po njega trditvi že prenapolnjen. Kakšen je njegov namen, takoj razvidiš, ko presodiva dosledno tvoje napredo-

vanje na stezi pesimizma. Najprej ti pa mora biti do tega, da se odpoveš duhu laži in temote . . . --

V tem hipu stopi Abadon med duhá in Samorada ter šepne temu na uhó:

— Najprej se spomni sodbe svoje in Cvetánine; potlej, če hočeš, poslušaj tega sanjača! —

Ta opomin Samorada toliko presune, da milo pogleda duhá in mu velí, naj prestane govoriti. Duh se razjoče in izgine Samoradu, rekši: — Nesrečni Narobe-Črtomir! Še jedenkrat ti hočem odpirati preslepljene oči; ali gortjé ti, če pridem prepozno! —

Zmagovalec Abadon pa zakliče za duhom: — Še je Samorad moj in — v sponah, ki ne odpadejo na gole sanje in besede! Še bode gledal svet skozi moje naóčnike in se napajal moje modrosti! —

(Dalje prihodnjic)

Utrinek.

Odkar mi je okó uzrlo
Najlepšo izmed vseh zvezdã,
Za vse mi je srcé umrlo,
Le k nji pošilja broj željá.

A hipno zvezda se utrnc,
Izgine mi izpred očíj,
Srcé pa žalost mi zagrnc,
Duh moj bojí se temnih dníj . . .

Breda.

Triolet.

Ko v svet šumeči sem zašel,
Otožen gledal sem ljudi vesele,
Mladdenke hladen gledal sem razevele,
Ko v svet šumeči sem zašel
Srcá krasote vse mi niso vnele,
Po tebi bolj sem hrepenèl,
Ko v svet šumeči sem zašel,
Otožen gledal sem ljudi vesele.

Več ne primerjam te ljudem;
Odkar poznam svetá podlosti
In tvojega srcá kreposti
Več ne primerjam te ljudem.
Srcé mi pólje od radosti,
Da tebe ljubiti le smem —
Več ne primerjam te ljudem,
Odkar poznam sveta podlosti!

Doran.

Pogubni malik svetá.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradci.

(Dalje.)

X. Izum zrakoplovne ladje.

ozno zvečer pride domóv težko pričakovani Krat, Arhontov sin.

»Kaj te je zamudilo takó dolgo?« vpraša. skrbna mati Hrizila.

»O, nič hudega,« odgovori Krat. Veselega obraza podá roko temu in ónemu. »Zadovoljni bodete z menoj«, pravi roditeljem. »Danes sem imel sósebno srečen dan — vse se mi je izteklo po volji.«

»Tvoj veseli obraz mi daje upanje,« méni oče Arhont, »da Ablon ni ranjen na smrt; morda ohraniš tudi ónemu rokodelcu roko, katero mu je polomilo koló samoprelčino?«

»Res je takó. Nisem se zastonj učil zdravlilstva. To je moje najboljšé plačilo, da lahko hitro pomagam ranjencem in bolnikom, če jim je sploh možno pomagati. Veselite se pa tudi vi z menoj. Vaše svareče, toda dobrotne besede so Ajaka takó genile, da vas prosi, naj mu naložite kakeršnokoli kazen, samó obvarujte ga tiste sramote, katera bi ga zadela na vesoljnem národnem zboru, ko bi se vpričo občinstva izkazoval za hudodelnika. Rad gré v vsak rudnik, še rajši pa v daljne gozde, pripravljat drvà ali kar mu zapoveste.«

»Ako imaš priče njegovega kesanja in njega prošnje, pokličem précej jutri okrajnega sodnika. Upam, da mi pritrdi ustreči Ajakovi želji. — Kaj pa misliš opravljati jutri; ali imaš kaj posebnega posla?«

»Ravnokar mi je naznanil krmar našega zrakoplova, da na planini nad Divjim poljem pričakuje moje zdravniške pomoči pastir, katerega je na paši vol dregnil pod rebra. Obézali so ga menda samí za silo, kakor vedó in znajo, toda rana je pregluboka, torej zahteva moje pomoči.«

»Prav takó! Kàr telefoniraj krmarju, kar hočeš; okrajnemu sodniku pa takisto naróči, naj se mi pridruži jutri ob prvi uri po solnčnem vzhodu v naši samotkalnici. Če utegnem, pripeljem se potem z drugim zrakoplovom za teboj na planino. — Kaj si pa izvolita vidva?« vpraša naju.

»Če je Sokratu po volji,« odgovorim jaz, »mene miče iti s Kratom, da bi videl še kaj več okolice, zlasti kakovo pastirsko krajino.«

»Sokratu je prav,« pravi Arhont, »Harita bi šla takisto rada z vama. Zgodi se. Sedaj pa lahko noč!«

»Lahko noč!« pristavita mati in hči. »Zgodaj vstaneva; ako treba, pokličeva vaju.« —

Drugo jutro, toliko da se zdani, že odrinemo po ozračji. Takó gladko in mirno teče zrakoplovna ladja, da dospemo na planino že ob solnčnem vzhodu. Bilo je jutro, kakeršnega si le more kdo želeti. Ko se spustimo na tlà, povzame Harita:

»Tukaj se razprostirajo pred nami največji pašniki naše občine. Kakor vidita, kraj ni prestrm. Višina je bolj ravna, nekaj samó je je hribaste in dolinaste. Po dolinah je dovòlj grap. Okrog in okrog njih so zeleni pašniki in gosti lesovi.«

Baš prižene pastir nekaj goved, pastirica pa nekaj dróbnice. Okrog čede skače velik pes, glasno lajaje. Pastir in pastirica prepevata svoje arkadske národne pesmi, kakor bi se kosala s ptičjim petjem in žvrgolenjem, vmes pa se razlegajo glasovi raznih živalij.

»Vsak po svojem častí bogove na vse jutro,« méni Sokrat. »Ali ne slišiš od daleč drugih pastirjev, ki piskajo na piščali in podajajo glasove drug drugemu, kakor bi se klicali? Glej, ondu na travniku pod gozdom pase pastirica ovce. Poglejva, kaj počenja, s čim se igra.«

Stopiva k nji. Osuplo naju pogleda, ali ne prestraši se naju kàr nič. Na vprašanje, kakšno žival ima v naróčaji, odgovori: »Ježa sem ujela. Navajen me je; kàr nič več ne skrije glave pod ježico, kadar ga primem. Toda ne samó jež, tudi ptičica, ki skače ondu okrog grape, ima me rada. ‚Pastirica‘ ji pravimo. Ali vidita? Sedaj mi je celó vpričo vaju sedla na ráme. Oče moj pravijo, da se pastirici pod perutnicami skriva pastirski bog Arkad. Izvestno ima pastirica nekaj skrivnostnega v sebi, saj se takrat, ko pogosteje zahaja med čedo, nenavadno množi živalski razplod. — Pravi bog Arkad pa ima svoj brlog tam v óni dolini,« nadaljuje zgovorno deklé; »ondu vidita njegovo podobo. Pastirji zahajamo tjà, kadar bi ga radi vprašali kàj skrivnega. Tiho se mu zašepeče vprašanje na uhó. Vprašujé si mora vsakdo z dlanjó zatisniti ušesa in jih držati zatisnjena, dokler ne pride med ljudi, ki se pogovarjajo. Sedaj pa hitro roke z ušes! Prva beseda, ki jo zaslišiš, to je Arkadov odgovor tvojemu vprašanju. — Drugi pa pravijo, da biva bog Arkad časih tudi v starih drevesnih duplih. Ondu spí opóldne v največji vročini, in gorjé pastirju, ki bi ga vzbudil s piščalko svojo! Časih pa vzame Arkad náse podobo pastirjevo, pride po čede in jih goni po dobrih pašnikih, da se redé kàr vidoma.

Toda ne samó ljubeznivi Arkad obkroža naše čede in radostí pastirje, tudi nagajivih bogov je dovòlj. Tem prištevamo zlasti Satira. Šaljiv in navihan je takó, da se ne šali samó s podlesnimi dekleti ali nimfami, nego loví celó nas, pastirice! Zadnjič mi je jeden takó nagajal in me lovil, da sem segla po razcepljenem brezovem polenu, vteknila ga s koncem v ogenj in ga pomolila Satiru gorečega pod kozjo brado. Ves osmojen je odnesel peté.◀

Vidèč, da jo radi poslušamo, jame deklè še živeje pripovedovati arkadske basni o prečudnih netopirjih »vampirjih«, ki podnevi visé po stropih v brlogih, ponòči pa njemu, kogar zalotijo v gozdu, izpijejo kri. Pripoveduje o globokih jamah, iz katerih puhtí takó strupen dih, da se ptica, ki letí čez jamo, ali jagnje, katero skoči čeznjo, kàr zaduší. Deklè pozná ribnike v gozdih, ki požro sléharno žival, da se jim le približa; niti riba ne more živeti v njih.

»Toda da vidite óne brloge, v katerih hrani bog Arkad svoje bisere, pripete na stropih, da se vse leskeče od njih, kakor se leskeče zvezdnato nebó! Srebrne in zlate sveče visé od sten, zadi pa ima svojo posteljo, svoje kopalíšče, vroče in kipeče slapove, ki ga zazibavajo v sladko spanje.◀

Pastir, ki je doslej poslušal poleg nas, pristavi: »Ko bi kdo takó potrpežljivo poslušal mene, zvédel bi še čudovitejše prikaze arkadskih okrajín! Précej koncem tiste grape, kjer izvira studenec, stanuje bog Sirink, ki učí nas pastirje vsakovrstne stvarí piskati na piščalke. — Ondu v jamo, za tisto sivo skalo, nosijo zverí teleta, katera zasačijo, kadar planejo iz gozda na čedo. Kolikokrat sedimo ponòči ob ognji na paši in pazimo, kje se prikaže zver, da jo ubijemo. Časih se nam posreči, časih pa nam venderle uide, bodisi s plenom ali brez njega.◀

Gredé nekoliko dalje, pridemo do toli čiste mirne studenčnice, tekoče izpod brega, da vode niti ni videti, pač pa se zrcali nebó in solnce v nji. Komaj pristopi k nama Harita, da bi pogledala v studenec, že vzklíkne pastirica: »Nikar ne glej v vodo! Kdor gleda v studenec, uzrè često namesto samega sebe nimfo, ki mu zrè čez ráme, in tedaj je izgubljeno njega življenje! —

»Kakó pa tukaj tebi ugaja vse, kar vidiš in slišiš?« vpraša Harita zamišljenega Sokrata.

»Kaj bi mi ne,« odgovorí Sokrat, »saj jé idiliško življenje tolikanj mikalo celó starogrškega bogá Apolona, da je šel čede past med arkadske pastirje.◀

Dočim smo se takó radovali pastirski preprostosti in njih basnim, ozdravljaj je Krat svojega bolnika, ranjenega pastirja. Obézal ga je in poučil njega ženo in družino, kakó naj ga obezujejo, da se mu hitreje zaceli rana, ki sicer ni prav nič nevarna.

Baš ko se odpravljamo v zrakoplov, priteče Harita z višjega griča nad smrečjem, katero nam zapira razgled na ravnino okrog domačega sela. Harita poroči, da je krmar opazil z daljnogledom, kakó se je Arhontova ladja dvignila v zrak. »Počakajmo torej očeta, kakor smo se zmenili sinoči,« opomni deklica.

»Najsi teče zrakoplov gladko in hitro po zraku,« pristavi krmar, stopivši k nam, »vender vidim nekaj hitrejšega. Ondu za zapadnim hribovskim sedlom se dela nekaj hudih črnih oblakov. Vihar se vidi v oblakih, žene jih proti naši planini, napošev, ne celó proti očetovi ladji. Če bi zadeval ladjo ravno nasproti, imela bi hud boj z viharjem. Upati pa je, da dospè k nam pred hudo uro.»

»Stopimo na grič k ladji, vender bi sama rada videla, kaj se godí z očetovim zrakoplovom,« pravi Harita.

Zgodilo se je po nji želji. B1 je v družbi tudi nje brat Krat. Hitel je naprej s krmarjem in komaj čakal, da seže po daljnogledu. Ladja Arhontova se je sicer videla na prosto okó, ali kaj se je godilo na nji, tega ni bilo razložiti. Nekaj Eolove sape, katero je izpustil poredni bog, bilo je čutiti po zraku, vender ne toliko, da bi posebno zavirala tek zrakoplovu. »Oče so napeli jadra pošev,« izpregovori Krat, »bržkone jih zadeva od strani močan veter; vender dokler pritiska po strani, prisilijo ga z jadri, da jim pomaga ladjo goniti proti nam. Res je, hitreje se bliža. Nedolgo, in očetov zrakoplov bode ob planinski ravnini.«

Toliko da se Arhontova ladja spustí na tlà tik naše ladje, vzdigne se vihar, da bi malone hipoma potrgal vsa jadra, ako bi jih strežniki hitro ne potegnili s stebričev na tlà.

»Sedaj se pa le znesi vihar in ploha,« povzame oče Arhont potolažen, da je srečno ušel vsi nevarnosti. »Sicer imamo dovòlj zavetja tukaj pod vrhovnim ladjinim strojem, ki dela zajedno streho nad glavo, toda napeti bi morali venderle ob stranéh ob stebrih močne slonove kože, da bi nas obvarovale plohe. Časa je še dovòlj, torej izvolite si, kar hočete; ali počakamo tukaj v ladji hude ure ali ji uidemo v pastirsko poslopje?«

»Kjer se vam zdí varneje in kjer bi utegnili več videti,« pravim jaz, »tam bi bil rad, če je vsem prav.«

»Počakajmo torej nevihte tukaj,« odgovori oče Arhont, viděč, da so mi vsi pritrdili. »Saj nas ne zadene kaj hudo; okrog in okrog smo zavarovani z visokimi gozdi, in baš na zapadu, odkoder se pripodí vihar, zapira mu pot mogočno hrastovje in smrečje.«

Toliko da se zavarujemo v ladjah, že pade ob hudem piši nekaj debelih kapelj in tudi nekaj srednjedebele toče.

»Ptiči se skrivajo,« pravi Harita, »in si iščejo zavetja — nevihta bode huda! Glejte divjega golobčka! V óno ladjo pod streho se zateka.«

Zdajci zavrešči po hrastovji in smrečji, vihar zatuli po gozdu, kakor bi grmelo razljučeno morje po obrežnem skalovji. »Glejte!« vzklikne Krat, »kakó nevihta pripogiblje in lomí smreke — tam dve, tam tri in zopet tri! Križema jih meče kakor slabe kolce, s koreninami jih izdira in treska po tleh! Baš je razčesnila košat hrast in ga grmėč treščila ob tlà!«

Vse vprek bučí in bobní vihar, da si Harita kár ušesa maší. V piši pa lije ploha, kakor bi jo sam bog Jupiter Pluvij izlival iz svojih orjaških čebrov. Ali se še nisi odvadil svoje strele, stari oča grških bogov? Kaj takó strahotno treplješ z očmi, da se ogenj vnema in bliska — strela šviga, grom se razlega prav nam nad glavo! Na vse kraje udarja strela, tam v visoko smreko, tů v strelovod nad pastirskim poslopjem, in tikoma nas za zrakoplovom je treščilo v tisti stari velikanski hrast, da se je kár pokadilo iz njega! Prekolje se hrast in razčesne visoko nad tlėmi, ogenj mu švigne iz razcepljenega debla. Na strelovodu pod nami se prikaže ogenj svetega Elma. Hvala Bogú! Sveti Elm naznanja s svojo svetilko konec grozne nevihte! — —

Ko se potem bližamo dómu, nagovorim očeta Arhonta: »Danes se pa čudim, da ste s svojo ladjo veslali proti hudemu viharju! Saj so se celó ptiči, ki so vender po prirodi ustvarjeni za pozračno življenje, vsi preplašeni skrivali po zavetjih!«

»Res, hud piš je bil spotoma,« odgovori oče Arhont, »toda dobro narejena zrakoplovna ladja se ne bojí viharja. Samó kadar zrak le premočno teče ravno proti nji, ne more iz lepa naprej. Tedaj jo pa zakrmimo nekoliko pošev, proti zračnemu toku, in jo sedaj zavijemo nekaj na desno, nekaj na levo in takó jo polagoma spravimo dalje. Poškodovati pa ladje v zraku skoro ne more nobeden vihar; nevarneje bi sevėda bilo, ako bi se zadelo več ladij; takrat bi utegnil treščiti vihar drugo ob drugo takó silno, da bi se na njih kaj polomilo od buta. — Ako si dobro ogledaš stroj na zrakoplovu in spoznaš njega uredbo, umeješ zdajci vse, kar ti pripovedujem. Ako ti je

kaj do tega, stopiva bliže, pa ti razkažem vso napravo. Glej, podlaga ladji ali nje korito je dvojno, kakor bi položil ožje korito v širše. Nekaj prostora med njima, kar ga ostaja okolo vezij, napolnjeno je z nepredornimi mehovi, napetimi z najložjim plinom, z vodikom. Zbog te naprave je ladjino korito za toliko lažje, da utegne ladja nositi nekatera druga bremena, n. pr. elektrodinamiške stroje, ki jo gonijo. Toda vodikovega pomočka nahajaš še več. Streha nad glavo nikakor nima namena navadne hišne strehe, ampak jedina nje zvrha je tista, katero sva spoznala pri koritu. Streha ima namreč mnogo večjo otolino, vso napolnjeno s tankim, lahkim vodikom. Ta olajšuje nje breme, da plava malone sama po sebi, kakor plava po ozračji mehur, napolnjen z vodikom. Pazi pa tudi na nje obliko. Vse je podolgasto, vse ob krajih priščipnjeno; na tej strani, kamor leti, nima nobene široke stene. Taka je uredba, da ti veter ne zadeva nobene preširoke stene, ki bi se mu ne mogla izogibati — Toda s tem, kar si videl doslej, ne mogla bi se niti prazna ladja po zraku pomagati kaj bolj, nego si pomaga ali ne pomaga napeti mehur ali zračni balon, ki ti ni nič drugega nego zgolj igrača vetrovom! Poganjati jo je treba, kamor se misliš peljati, in nositi mora tudi bremena. Zató ji moraš prinarediti, kar je dala priroda težkemu ptiču, da se lahko nosi po zraku. Priroda mu je dala močne peruti. Takisto vidiš pri naši ladji na vsaki obstranski ploskvi po štiri močne prožne peruti. Krmilo je navadno, kakeršno ima pomorska ladja. Tudi gonilo se ne loči dosti od sedanjega pomorskega gonila. Na vretenu je nasajeno polžasto koló z jednim zavojem, kakeršno ima parnik na vijak. Ko se vrti polžasto koló z vretenom v mirni vodi, ne ostaja ti na mestu, nego giblje se po vodi dalje. Goni ga namreč tlak vodé ob polževko tem močnejše, čim hitreje se vrti polžasto koló. Takšno je gonilo. Ali kar je posebne novine, to vidiš ob stranéh pod streho in nad glavo. Ondu so na vsaki strani po štiri močne, velike prožne peruti, ki ti celó tedaj, kadar se gibljejo počasi, tolikanj tlačijo zrak nizdolu, da jih nasprotna zrakova prožnost drži z ladjo vred plavajoče v ozračji. Saj vidiš, kakó se kakor ptičje peruti gibljejo góri in dôli. Ali pri zrakovu ti ne trepnejo vse peruti zajedno góri in dôli: po vrsti mahmeta srednji dve na obeh stranéh ob tistem času, in takoj za njima končni dve tudi obe zajedno. Na koncih so v starih dneh pridevali nekakšne lopate, katere so po potrebi mahale góri in dôli kakor ptičji rep; ali sedaj jih nima ladja nikjer. Zadošča namreč vzajemno delovanje krmila in polžastega kolesa namesto ptičjega gibanja z repom. — Toda ptičjega gibanja perutnic ne umeješ na prvi pogled, poskusiti ga moraš.

Takisto tudi bolje umeješ ustroj ladjinih perutnic, če poskusiš jednakomerno gibati z rokami. Takó! Proti meni se obrni, po konci se drži! Dvigni roke, drži jih razpete, jedno na desno, drugo na levo stran, nekoliko više, nego imaš glavo, toda ne nad glavo, ampak ob stráni. Obrni dlani od sebe, pripogni jih za pestjó toliko, da se povesijo s prsti vred. — Dobro! Pripravljen si. Kakor sedaj držiš roke, pritisni précej obe nizdolu. Kaj si čutil ob dlanéh?«

»Kakor bi bila zavela sapica ob dlan in med prste.«

»Sedaj pa stisni nadlehtí postrani k telesu, pritisni še roke k nadlehtém. Sedaj imaš roke zložene tik telesa, kakor ima ptica v miru zložene perutnice tik sebe. Kakor jih držiš, dvigni jih počasi tik ušes. Ko prideš s pestjó nad glavo, tedaj šele razprostri roke, to na desno, óno na levo stran. Prav takó! Sedaj imaš roke v tisti léži, kakor si jih imel, predno si ž njimi trepnil nizdolu. Pristavi še v mislih, da imaš na rokah natakjnene ptičje peruti in da jih giblješ prav takó, kakor si gibal prazne roke. Ná jih, natakni jih! Poskusi! Dobro! No, kaj si čutil?«

»Ko sem razprostrte roke s perutnicami hitro pritisnil nizdolu, upiralo se mi je nekaj, kakor bi bil zrak od spodi pritiskal ob peruti, in ko sem drugič — da bi videl, kaj je — čvrsteje pritisnil nizdolu, zazdelo se mi je, da me zdajci tisti tlak dvigne v zrak.«

»Prav takó je, kakor si čutil prožni tlak stisnjenege zraka. Prožnost zraka, ki si ga tlačil, dvigala te je. Sedaj pa menda sam véš, zakaj je treba roke pritiskati k životu ali povešati peruti, dočim jih vzdiguješ.«

»Mislim, zató, da se ne vzbudi kaj nasprotnega zraka, ki bi utegnil pritiskati nizdolu, česar se je treba varovati.«

»Res je! Sedaj véš, kaj je pogoj umetnemu plavanju po zraku. Toda poleteti, kamor bi hotel, tega bi vender še ne znal. Toliko pa si spoznal o zračnem tlaku, katerega provzroča gibanje perutnic, da me bodeš rajši poslušal, ko ti bodem dalje govoril o plavanji po zračne ladje. — Vidiš, sedaj se gibljejo peruti na zrakoplovu. Dočim trepnejo nizdolu srednje štiri in dvignejo ladjo, dvignejo se končne štiri brez posebnega zračnega tlaka. V tistem trenutku pa, ko se srednje začno krčiti, razpete so že končne peruti in trepnejo nizdolu, dočim se srednje dvignejo. Zadi za temi, ki so baš migale góri in dóli, pripravljena je za vsako še druga perutnica. Ko bi se sprednja polomila, dosti je, da pritisneš na tó-le ročicó, in zdajci se ti namesto polomljene nasadí nepokvarjena. Takó je odpravljena sléharna nevarnost.«

»Kaj pa, ko bi gonilni stroj opešal in izgubil svojo moč?«

»Ali nisi opazil, da baš sedaj, ko sem govoril, ni stroj gonil perutnic, ampak roka moja? Če odreče stroj, toliko je vselej móž na zrakoplovu, da ne gonijo samó teh osem perutnic, nego tudi krmilo in vreteno s polžastim kolesom. Nevarnosti torej ni. — Da poskusiš še drugo uredbo gibanja, stopi na klopico pod krmilom. Primi za ročico! Naravnost jo drži. Glej, sedaj pa zasučem jaz vreteno s polžastim kolesom. Kaj ne, ladja plava naravnost naprej? Kakó pa sedaj, ko ga zavrtim nazaj — ladja ti tudi splava nazaj. Kaj pa, če pritisnem krmilo na levo stran? Glej, zrakoplov gré s sprednjim koncem na desno. Pritisni na desno! Sprednji konec se pomika proti desni stráni. Dovòlj.« —

Ko zakrmimo ladjo na oder in stopimo z nje, poslovimo se od drugih, ki jih spremlja Sokrat domóv, midva s krmarjem pa stopiva v ladjarnico. Ali je to šumenje in gibanje! Ondu vršé kolesa, ob katerih izdelujejo mehaniki vsakovrstne sestavine zrakoplovne ladje: tukaj močna jeklena vretena, ondu polžasta kolesa; tù prožne peruti, tam vodove in ročice. Na zadnjem konci pa vidiš v ladjarnici dvorane, polne zvršenih izdelkov in po stenah visečih načrtov. Poleg teh prostorne sobane, v katerih se učé mehaniki, zrakoplovci in drugi mehanike, elektrike in proučavajo zrak v njega mirnem in vetrovnem stanji. Vsak učenec zrakoplovja se dejanski vadi tega posla, predno hodi poslušat uk. In čim bolj kdo vzpričo pouka umeva zvezo posamičnih delov, tem bolj se trudi, da svojeróčno izdeluje vsakovrstne sestavine. Suhega uka ti tukaj tudi ne iščejo ni mladeniči ni odrasli možjé, razven radovednikov, katerim čas dopušča, da se ogledajo tudi v tej stvári.«

»Ali mi veste povedati, kakó so si vender vaši praočetje izmislili zrakoplovno ladjo? Pri nas na Zemlji uprezajo ladjo na napet mehur ali balon, in takó si mislijo, pridevaje mu potrebne sestavine, prirediti zrakoplov, ki bi zanesljivo plaval po zraku.«

»Po tem poti, ne vé, da bi dosegli svoj namen. Starodavno ikarstvo je na Martu pomagalo izumiti zračno ladjo. Dolgo mora biti človek vajeu ptičjega gibanja; potem šele spozná, kakšen stroj se prilega prirodi in kakšen ne. Brez basni o izumu našega zrakoplova pa tudi nismo. Pripoveduje se takó-le: Nekdaj se je kosalo v letanji pet izurjenih zrakoplovcev. Daleč daleč leté z dóma. Utrujeni sédejo na vrh visoke goré. Zdajci pa obide najmočnejšega nekova slabost, da ga niti ni móči vzdramiti. Napósled ga vzbudé siloma. Ali kaj ti ugledajo? Živ je sicer še, toda gibati se ne more. Vzdignejo

mu roko, nogo — toliko da jo izpusté, povesi se kakor mrliču. Kap ga je zadela. Kaj sedaj? Na gori ga ni pustiti, umrl bi od lakote. Poskušajo ga odnesti, kakor odnese orel ovco. Dva ga držita po konci, da se ne zgrudi, dva zletita in se letéč zaganjata vánj, da bi ga dvignila in odnesla. Ali zaman; pretežak je. Odnese bi ga morda ta ali óni, ko bi se mu živ oklenil okolo života, ali takšnega ne dvigne nobeden teh ptičev. Kaj storiti? Imeli so precèj vrvij s seboj. Privežejo ga na dve. Močnejša dva si opašeta vsak svojo vrv okolo pasú in zletita v zrak, drug nad drugim. Vzdigujeta in vzdigujeta, toda dvigniti ga ne moreta. Sedaj poskusijo drugače. Močnejša dva léžeta drug poleg drugega na tlà. Górenji leží na levi perutnici spodnjega, z desno perutnico pa pokriva njega hrbet. Razmakneta se še toliko, da ostane med njima prostora tretjemu továrišu. Takó ležeča ju prosta továriša zvežeta. Kakó pa sedaj zleteti? Sila si vé pomagati. Vstaneta, stopita na podrto smreko proti tanjšemu koncu, ki se upogiblje pod njima. Zagugljeta se in zletita. Ko se navadita letati skupaj zvezana, približata se pod kvišku strmeči konec podrte smreke, kamor sta továriša posadila ponesrečenca, opasanega z vrvjó. Tega potegneta zvezanima ptičema na hrbet, takó da leží na perutnicah med njima, in vržeta ptičema vrv okolo vratú, da bi ne zdrsnil. Ptiča se vzdržita v zraku, dasi težko, in počasi letita dalje. Ali pomagati jima je treba. Hitro priletita prosta továriša. Pridružita se jima spodaj ob nogah in se sprimeta, s perutnico nad perutnico, posnemaje vzgled zvezanih górenjih továrišev. Takó ju podpirata, dvigaje ju kvišku, kadar ónadva pešata. In glej, srečno ti dospó v dolino — otet je mrtvoudni továriš, izumljen je osnovni zakon zrakoplovne ladje!

V basni pomagajo štiri združene perutnice nositi breme po zraku — naša ladja ga nosi z osmimi.◀

(Dalje prihodnjič.)

V mraku.

Na zémľjo pada hladni mrak,
Pod nebom plava ptič legák.
Ko zemľji noč se porodi,
Pod nebom ptičji spev zveni.

Mrak pada često na srcé,
Zamró mi vroče v njem željé.
Nad noč pa mojega srca
Tožéča pesem priigrá . . .

Rástislav.

Kakó se branijo rastline nepoklicanih gostov.

Spisal M. Cilenšek.

(Dalje.)

nogo več je takih rastlin, ki ali nimajo pritlehnih kolarov, ali pa, če jih imajo, v svojih listih ne izločajo nikakeršne tekočine. Njih stebelni listi so porasteni z dlačicami, katerih lepki sok je drobnim žužkom nevaren. Ako so ti stebelni listki prave oblike in takó postavljeni, da bi morale živalce prekoračiti njih spodnje dele, hotéč do medú, ni se nam bati, da ne bi obvisle na njih. Sósebnó pripravni za takovo lov so prilstki stebelnih listov, in sicer zató, ker so pričvrščeni večinoma ob spodnjem delu posameznega lista ali pa na stebelu. Mnogo rastlin ima baš po prilstkih jako razvite kosmatinice, katere so s svojo lepko tekočino pristen jez, katerega ni mogoče prekoračiti.

Najraznovrstnejši in najmnogobrojnejši pa so v tem pogledu óni listi in lističi, ki so nameščeni prav blizu cveta in katere navadno imenujemo krovne lističe. Zlasti pri košaricah, katerim napravljajo krovni lističi nekakov košek, na čegar dnú so pritrjeni neznatni, toda mnogoštevilni cvetovi, morali bi nekrilati žužki preko te ograje, toda to se jim ne posreči, ker so posamezni lističi — sósebnó na spodnji strani — prevlečeni s sluzjó in večinoma takó postavljeni, da štrlé naravnost od stebela in kažejo tihotapcem namazano plat. Bodisi da se izceja lepki sok iz vse górenje mrenice, bodisi da ga izločajo samó pojedine kosmatinice, na sprednjem konci izpremenjene v žlezico, učinek je povsod jednak. Za vzgled bodi iz ogromne množine omenjen samó močvirski dimek,¹⁾ košarica, ki prav navadno rase po vlažnih travnikih in svoje zlatorumeno cvetje odpira meseca ržénega cvéta in malega srpana. V košku sedi mnogo drobnih cvetov, katerih cvetni venec je v spodnji polovici cevast, v górenji pa jezičast. Iz ceví gleda dolg vrat, nacepljen na dve brazdi, ki sta usločeni navzven, torej takó postavljeni, da ji lahko doseže krilata živalca, ko je sedla na razcvetje. Dočim potiska svoje sesalce v cev, kjer je medovnik, dotakne se tudi brazde in pustí na nji nekaj cvetnega prahú, ki ga je donesla z druge rastline tiste vrste. Mislimo pa si nekrilatega žužka, ki je dospel v potu svojega obraza (močvirski dimek je visok 30 do

¹⁾ *Crepis paludosa*.

120 cm) do razcvetja vrhu stebela in konec vej. Tù ga vzprejmejo neštevilne črnkaste lepke kosmatinice, štrčeče iznad koškovih lističev, in mu zapró pot do medú. Kjerkoli poskuša, nič ne pomaga, povsod se mu odpira smrtonosna past. Kaj si hoče! Otare si znoj s čela in si morda misli: »Mnogo je poklicanih, malo pa izvoljenih,« in se odpravi nizdolu, da si poišče drugje toli priljubljene slaščice. Vender ta in jednaki továriši v resnici niso poklicani gostje naše rastline, zakaj prišedši od spodi na razcvetje, plazijo se med posamičnimi cveti, izpraznijo medovnik za medovnikom, osnažijo si usta in jo popihajo drugam. Toda priroda jim je to onemogočila, uvažujoč zlasti to, da bi potemtakem marsikatera rastlina ne porodila semena in morala poginiti.

Jednako koškom košaric so razvite lepke čašice, kakor jih vidimo na prav mnogih rastlinah. Semkaj štejemo razne ustnatice, zijalke, kamenokreče in druge.

Toda ne samó nekrlati žužki so nepoklicani gostje, temveč dosti je tudi krilatih, ki marsikateri rastlini ne ugajajo. Zlasti samovratec¹⁾ je zeló izbírčen, in zató povejmo čitatelju, kakó se brani tihotapcev. Lističi, ki sestavljajo njega valjasti cvetni venec, so ob dnú kadunjasto izdolbeni in izločajo iz trdnega staničja omenjene globelice prav mnogo medú. Proti koncu je staničje cvetnega venca mehko in njega posamezni lističi se naslanjajo nalik kožnatim cunjicam ob pestičev konec. Pestič je razmerno jako velik, ob konci lijasto vdrt in more samó tù vzprejemati cvetni prah. Lijev rob je precèj napet, žmulast in na zunanji strani prevlečen z lepko tvarino. Krepkih žužkov, ki prileté po zraku in imajo vsaj 12 mm dolgo sesalo, ne ovira ta naprava prav nič. Med venčevimi lističi in opisanim pestičem je potisnejo na dnú do medovnika in pusté hkrati nekaj cvetnega prahú v pestičevi globelici. Nekrlati in tudi krilati majhni žužki, ki bi brez nobene koristi pokrali med, prilepijo se ob pestičevem robu in navadno ondu tudi poginejo.

Nikdo pa bi menda ne pričakoval, da je tudi mleček (mlečni sok) nekaterih rastlin izvrstna naprava proti nepoklicanim gostom. V pojasnilo omenimo samó našo vrtno ločiko (solato), ki se odlikuje po obilem mlečku. Navadno ostaja mleček v stanicah zaprt in se izceja iz njih samó ondu, kjer si jih poškoval. Mravlja n. pr. lahko pride do najvišjih listkov, do cvetnih recljev in še više. Alí čim više se plazi, tem mečje je staničje in napósled je' takó mehko, da se ne more ustavljati mravljinim trdim krepeljcem. Sedaj se pretrga pod

¹⁾ Monotropá.

to sedaj pod óno nogo, in iz vsake ranice stopi nekaj lepkega mlečka, ki obvisí na nogah. To je mravlji odveč in zató jame snažiti noge med čeljustimi. Toda ko se takó prestopa, rani rastlino še bolj, in ker se mleček hitro strdí in izpremení v nekovo rjavo tvarino, prilepi živalco takó, da si ne more več pomagati.

Iz vsega, kolikor smo doslej zvédeli, lahko sklepamo, da zadržujejo lepke snóvi, ako jih je kaj ob poti do cvetja, zlasti take nekrilate živalce, katerih teló je obkoljeno s trdnim kitinastim oklepom. Med temi je pripisovati največjo nalogo nekrilatim mravljam. Menj se bojé takih naprav živali mehkega telesa; zlasti polži se jih izogibljejo takó, da izločajo, prišedši do dotičnega mesta, mnogo sluzí in pridejo takó po glatkem poti do hrane. Toda tudi tem kakor sploh živalim z mehko odejo vé priroda nasprotovati s trni, bodicami in ostrimi zobci, n dočim pregazijo mravlje malone vsako še takó bodečo rastlino, ustavijo se mehke živali pred takimi napravami in se zbojé vsake dotike z bodečimi rastlinskimi deli. Zató pa tudi ni boljšega braníla proti njim, nego so bodice, ostri zobci in trdne, bodeče ščetine, ki so nameščene ondu, kjer bi morale dotične živalce do cvetja. Pretežno množino takih tvorin nam je zmatrati za rastlinska braníla, in število njih je toliko in takó raznovrstno, da jih skoro ni móči označiti na drobno. Zató bomo navedli le poglobite črtice o njih, v posameznosti se ne moremo spuščati.

Dočim štrlé trni ponajveč kár naravnost od rastline, ali pa so s svojo ostjó obrnjeni na viš ter takó varujejo zelenje, da ga živali preveč ne sklestijo, gledajo bodice in bodeče ščetine po steblih večinoma nizdolu, in sicer takó, da bi njih ostí vzprejele živalce, ki namerjajo zlezti na viš. Tudi bodice po listih so vsaj nekoliko ustvarjene takó, in ako ogleduješ razcvetja raznih osatov, uveriš se lahko, da zró bodice vsaj spodnjih lističev proti tlóm in zapirajo pot nepoklicanim gostom. Pogostoma tudi lahko opazuješ, kakó se na nekaterih rastlinskih mestih namnožé nizdolu obrnjene iglice. Zlasti po górenjem delu stebela med dvema ali več listi in spodaj po listih jih je časih jako mnogo, kakor se lahko uveriš, ako pregleduješ razne srhkolistnice, ustnatice in grintovce.

V obče smemo trditi, da se tembolj kopičijo bodeče tvorine, čim bolj se bližamo cvetu, in vsakdo se še utegne spominjati, da so raznih osatov višji listi bolj okovarjeni mimo nižjih in njih koškovi lističi zopet bolj od prvih. Nedostaje celó takih rastlin, katerih stebela in listi so popolnoma gladki in brez raznih ostí, dočim so se nastavile

te šele po krovnih in cvetnih lističih. Povsod znana in le prerazširjena modrica (modriš, žitnica) nam bodi za vzgled. Steblo in listi so gladki in nimajo nikakeršnih bodečih tvorin po sebi; drugače pa krovni lističi, ki delajo košek. Ti pokrivajo drug drugega kakor opeka v strehi, in zlasti spodnji in srednji nosijo po robu toge in ostre zobce. Vsi so ukrivljeni navzven in poženo živalce v beg, ki so pripihale do njih. Celó mravlje, ki za jednake naprave niso preobčutne, ustrašijo se jih takó, da pobegnejo nizdolu.

Naša žitnica je pa zanimljiva tudi z druge strani, in sicer zató, ker nas poučuje, da je tudi pot, po katerem se gibljejo živalce v cvetu, velike važnosti. Nje prašniki dozore pred brazdo in nje górenji pestičev del leži okolo 4 mm nad cevastim cvetnim vencem ter je takó postavljen, da se ga mora dotakniti vsak žužek, ki je sédel na cvet. Ako bi pa ti mogli dohajati od spodi do medovnika, posrkali bi slaščico, brazda pa, ki je, kakor rečeno, 4 mm više, ne dobila bi cvetnega prahu in ne mogla bi roditi semena. Da se pa to ne zgodi, za to skrbé omenjeni zobci po robu koškovih lističev.

Kàj posebno so ustvarjene nekatere ustnatice in zijalke. Ponekod stojé namreč v cvetnem venci in celó po prašnikih drobne, zobcem podobne ščetinice, ki poklicanim gostom kažejo pot do medú, nepoklicanim pa ga zapirajo. Prav lepó nam kaže to napravo mačji rep. ¹⁾ Kakor malone pri vseh ustnaticah, pokriva tudi pri njem prašnike in brazdo strehasta górenja venčeva ustnica, da dež in rosa ne moreta do njih. Venec pa je vender toliko odprt, da bi drobni žužki, došli po zraku, lahko porinili svoje sesalo ob spodnji stráni venčeve cevi do dnà in se takó nasrkali slaščice ter se nikakor ne doteknili prašnikov in brazde. Ali to se jim vender ne posreči, zakaj spodnja notranja stena venčeve cevi kàr štrli od ostrih ščetin, katerih se žužki zelo bojé. Poklicani gostje pa se vedó drugače. Izognejo se ščetinam in potisnejo sesalo nekoliko više pod górenjo ustnico ter mahnejo sedaj po prašnikih sedaj po brazdi in prenesó cvetni prah na drugo sorodno pojedinko.

Po enakih napravah se odlikujejo tudi razni ušivci, ki rasto večinoma le po visokih planinah. Izmed njih je prirezani ušivec ²⁾ res čudno zavarovan. Spodnja venčeva ustnica ima ob sredi precéj globok, ob desni in levi stráni žmulasto obrobjen žleb, po katerem morajo čmrlji potisniti sesalo do medovnika, ako bodi njih poset rastlini v prid. Le kadar se držé tega pota, klecne zaradi posebnega mehanizma górenja ustnica nizdolu; iz prašnic se vsuje cvetni prah, in brazda,

¹⁾ Leonurus. ²⁾ Pedicularis recutita.

skrita v stisnjeni ustnici, nagne se nad kosmatina, ki si prisvoji kolikor toliko cvetnega prahu. Ako bi pa ril čmrllj nekoliko više nad omenjenim žlebom v cvet, ne mogel bi delovati óni mehanizem in bil bi popolnoma odveč. Toda tega se ni bati; za to je skrbela priroda sama. Górenja ustnica je namreč po robu okovarjena z ostrimi zobci, také da bi se jih morala živalca dotekniti, hotèč priti nekoliko više do medú. Ali tudi kreplki čmrllj se bojí ostrih zób in si rajši poišče mesta, ki je tudi rastlini na korist.

Nekaj podobnega imajo razni črnilci,¹⁾ samó da pri njih zobci niso na vencí, ampak na prašnikih, in sicer na prašnih nitkah, ki nalik obroču ali dvema zobatima čeljustima zaslanjajo vhod do medovnika. Pomena pa so prav jednakega in rabijo rastlini v to, da kažejo poklicanim gostom pravi pot.

Napósled še nekoliko o drobnih bodičicah, kakeršnih imajo cvetovi nekaterih srhkolistnic. Zlasti gabezi²⁾ se odlikujejo po njih. Tukaj namreč niso nameščene na notranji venčevi steni in tudi ne na prašnih nitkah, temveč na posebnih venčevih zaklopnih, ki so pritrjene med prašniki in katerih rob je okovaren z rtastimi drobnimi zobci. Te zaklopnice molé proti venčevi sredi navzgor in se stiskajo druga ob drugo, také da nastane otel stožec, obrnjen z ostjó proti venčevi odprtini, skozi katero je potaknjen pestič. Samó spredi nimajo posamezne zaklopnice zobcev, in také nastane luknjica za pestič, zaradi katere je tudi mogoče, da potisnejo žužki svoje dovólj dolgo sesalo do dná, kjer je med. Samó tedaj, kadar sladkajo na opisani način, osmučejo najprej brazdo in potem prašnike ter prenesó cvetni prah na drugo rastlino. Med zaklopnicami ne poskušajo predreti do slaščice, dobro vedoč, da bi si ranili sesalo ob ostrih zobcih. Te zobce moramo zmatrati za kažipote poklicanim gostom; ker pa na drugo roko odvrtaajo žužke s kratkim sesalom, ki bi rastlini ne bili v korist, moramo priznati, da so naše zaklopnice tudi branila proti nepoklicanim gostom.

Doslej opisane naprave, naperjene proti nepoklicanim gostom, videli smo većinoma ob poti ali na poti, katerega se morajo držati nekrilati žužki, hotèč dospeti do cvetja, in le malo jih je bilo, ki so razvite tudi v cvetu samem. To je kaj lahko umevno, zakaj bajerčki, napolnjeni z vodo, lepíva in na vse strani štrleče bodice v notranjem cvetu, vse to bi ne bilo na pravem mestu, ker bi odganjalo živalce, ki so rastlini sami na korist. No, tega v rastlinstvu ni; narobe, cvetovi so

¹⁾ Melampyrum. ²⁾ Symphytum.

večinoma uravnani takó, da morejo poklicani gostje povsod brez posebnih težav do medú. Zató pa lahko pričakujemo, da v cvetu samem — na ónem poti namreč, katerega morajo premeriti tudi krilate živalce s sesalom ali celó z životom — ni brezpogojnih zaprek poklicanim gostom, temveč samó tvorine so, ki zapirajo pot nepoklicanim živalcam in ga kažejo poklicanim posetnikom.

Omenjeni dvojni nalogi ustrezajo kaj izvrstno dlakaste tvorine. V večjem številu združene v mrežaste, vršaste in jednake skupine, zapirajo jedni živalci pot do medú, druge pa, ki ima daljše sesalo in je brez pomisleka lahko porine skozi mehke dlačice, ne ovirajo prav nič. Tudi krepkejšé teló jim rabi dobro, da lože odpahnejo omrežje. In res je v cvetu prav pogostoma vlakastih tvorin, da ga branijo nepoklicanih krilatih živalij.

Tega sevêda ne smemo tolmačiti takó, da je odkazano vsem dlakastim tvorinam, kar jih je v cvetovih, le jedno opravilo in da se ne razvijajo tudi na steblih in listih, ampak to nam je umevati takó, da imajo omenjene tvorine po listih in steblih malokdaj nalogo odganjati živali od cvetja, nego da služijo rastlini drugače, dočim so óne v cvetu sóseбно branila proti nepoklicanim gostom.

(Dalje prihodnjič.)

Jara gospôda.¹⁾

Povest. Spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

XI.

Raj ti je — Anka? Ali si bolna?«

»Kaj če biti? Pústi me vender!«

To je bil malone vsakdanji jutranji razgovor pri Vrbanovejvih, kadar je on po zajutruku vzel klobuk in palico, da odide v pisarno.

S tem je bil tudi razgovor končan; Andrej je zaprl durí za seboj, Anka pa je jela pospravljati po sobah.

Okolo póldne je pristopical Pavel po tlaku, ki je bil narejen od šiljastih kamenčkov, nabranih na produ ter se presledkoma raztežal ob hišah nasproti sodnikovemu stanovanju.

¹⁾ Na strani 561. stoj v 20 vrsti od spodaj namesto »na prvi pogled« — »na prvi poskus.«

Uljudno je pozdravljaj sodnikovo gospó, ki je stala skoro vselej ob tistem času pri oknu:

»Dober dan, milostiva gospá!« zaklical je s ceste. »Kakó se imate?« Ančika pa je prijazno odzdravljala.

»Ali ste že opravili v pisarni? Kakó krasen dan je to!«

Takó je odgovarjala časih.

»Ali pač pridete zvečer h Krači? Ste li namenjeni kam drugam?« vprašal je potem adjunkt.

»Ne véin, ne véin! Pa — da se vidiva!«

»Klanjam se!«

Takó se je vršilo skoro vsak dan opóldne.

Vrbanoj je prihajal pozneje domóv, šele okolo jedne ure; potem pa se tudi ni hitro vrnil v pisarno. Zvečer je šel rad na izprehod. Navadno je vzel Ančiko s seboj, in kadar je ni, prišel je po izprehodu pónjo ter krenil ž njo vred v krčmo h Krači. Tam je obsedél; domá nista kuhala večerje, ampak naročila sta si jo tukaj. Sodnik je tarokiral z notarjem in ranocelnikom, če pa teh ni bilo, z davkarjem in učiteljem ali s komer drugim izmed navadne družbe; soproga njegova pa se je razgovarjala sedaj s tem, sedaj z ónim, navadno pa s Pavlom. Pustila je časih tudi vso družbo in odšla góri v očetovo sobo — saj je Krača gospó imel še vedno kakor za domačo hčerko — in ondu je urejala krčmarju potrebne račune ali mu tudi pisala nujna pisma.

V tej sobi je bila zapadla Pavlovi strasti in svoji slabosti óno veselíčno noč ob farni stoletnici. In v tej sobi sta se sedaj pogostoma shajala. Pavel je pustil družbo v spodnjih prostorih in spremljal sodnikovo soprogo v górenje sobe. Nikomur se to ni zdelo čudno ali neumestno, zakaj oče Krača je bil tudi zvečer navadno v górenji sobi, ali pa je Minče tamkaj kolovratil po stopnicah; torej ni nikomur prišlo na misel, da bi opazoval te adjunktove shode s soprogo sodnikovo. Dóli v gospodski sobi so mešali kvarte, in bori vinarji, za katere so igrali sléharni večer, potovali so iz skledice v skledico. Kakó vesel je bil notar, če je zakričal dozdevno uspešen »kontra«, in kakó radostno je zopet sodnik pobral novce, če je srečno ustavil naperjeni poraz!

»Kaj pa imate nocoj takó važnega?« vprašal je Pavel nekoč, stopivši v górenjo sobo, kjer je oče Krača, stojèč ob pisni mizi, počasi narekoval nekaj tajnega Ančiki, ki je s peresom v roki le na pol slišala njega besede, pač pa tem bolje korake Pavlove.

Oče Krača zmiga z rámeni, stresne nekoliko górenji život in pravi malomarno: »Nekov lopov me hoče oslepariti ob hrastovini. Pa jaz se ne dam — in se ne dam!«

»Saj ne bode takó hudo!« méni Pavel in séde oblastno s tlečo smodko v ustih na malo zofo v kotu sobe.

»Za nekaj sto goldinarjev — to je dovòlj!« zagodrnjá Krača. »Jaz sem prodal po naši meri, óni pa hoče laško mero! Tukaj pa je razlika na kubik —«

»Pustite kubik,« nasmeje se adjunkt, »pišite mu, kakó ste prodali!«

»Ančika, piši!« velí Krača in vtakne roke v žep; potem dvakrat, trikrat polglasno zazvižga in prestopi sobo do vrat; tam se naglo obrne in deje na pol proseče, na pol pa, kakor bi vsa stvar ne bila vredna piškavega oreha:

»Gospod adjunkt! Morda ste takó dobri, da ji poveste, kakó naj peró obrne?«

V tem pa tudi že odprè duri in stopi na hodnik.

Kratka tišina zavlada v sobi; ostala dva čujeta le, kakó odhaja oče po stopnicah. Ko se pa zaloputnejo spodi vrata v gostilniško sobo, skoči Ančika izza mize in steče k adjunktju.

»Pavel, Pavel, ali me res ljubiš?«

On pa jo molčé stisne náse in srkajoč vso slast te nepoštene ljubezni, vleče vedno na uhó, ali se ne čuje morda zopet korak na stopnicah ali pred vrati.

Navadno ni bilo nikogar več góri, in Pavel je šel mirno v spodnjo sobo, prej se še glasno razgovarjajoč z očetom ali z Minčetom, kateragakoli je pač srečal na poti. Nocoj pa so zdajci zabobneli težki koraki Kračinega očeta po strmih otlih stopnicah. Ko vstopi, že sedí Ančika pri mizi in se dela, kakor bi nekaj pisala, Pavel pa si užiga ugaslo smodko.

»Ti pa počasi pišeš!« deje stavec in iztika po predalih bližnje omare.

»Gospá menda skoro dokončá!« pravi adjunkt in počasi odhaja.

»Kaj naj še pristavim? Kakovo grožnjo morda?« hití Ančika.

Pavel se vrne in deje nasmehoma: »Zapišite še, da bode v osmih dneh zarubljen, ako ni zadovoljen z našimi kubiki!«

»Takó je prav! To je dobro!« razveselí se Krača.

Ko adjunkt zopet stopi v spodnjo sobo, tedaj je vsa družba kakor navadno zatopljena v igro, takó igralci, kakor gledalci. Stoprav, ko jame jeden novič deliti kvarte, oglasi se notar: »No, kje si pa ti zopet tičal, Pavel?«

»Svète, svète sem dajal!« méni adjunkt in izpije pol kozarca.

Trgovec pa, ki je sedél poleg sodnika, hoče z nogo dregniti nasproti sedečega davkarja, kakor bi se imela v čem sporazumeti, zadene pa ob Vrbanjoja.

»Kaj je?« vpraša ta, pa le še bolj zamišljen v igro.

»Oh — oprostite, nič — nič!« izgovarja se trgovec.

Toda kakor so se srečavali z očmi — vsi razven sodnika, ki je vtikal kvarte v roko, in razven adjunkta, ki je naročal Minčetu, naj prinese vina — takó je hitela le jedna misel od prvega do zadnjega; vsi so čutili, slutili, dà, znali, kje je bil adjunkt in zakaj je bil tam, kjer je pač bil; samó jeden tega ni čutil, ni slutil, ni znal; do sedaj je bil še vedno slep za to — Andrej Vrbanoj.

Časih se je celó zgodilo, da ni slušal soproge, ko je ob pozni uri tožila, da jo že glava boli, da je zaspana, da je čas iti domóv.

»Počakaj nekoliko, da se še kàj razgovorimo!« dejal je navadno. Ako mu je pa sósebnó ugajalo v krčmi, obrnil se je do adjunkta in dejal v pošteni svoji najivnosti: »Pavel, spremi jo do hiše, saj vidiš, da se bojí; mi pa rečemo še jedno!«

In Pavel je potem spremil Vrbanojko.

Nocoj so šli skupaj iz krčme. Posloveli so se na cesti, in vsak je krenil proti dômu, le Pavel je spremil notarja slučajno, ali pa, ker se mu še ni poljubilo iti spat; postala sta zopet na mestu, kjer sta razmotrivala pred toliko toliko meseci — dve leti je bilo skoro — je li Vrbanoj pameten ali neumen, da jemlje óno Kračino púnico.

Nocoj žene notarja, da ustavi korak. Pod njima šumí potok v globoki strugi, in kakor óno noč pred dvema letoma, ko so praznovali Vrbanojevo poroko, takó se penijo danes tam dôli valčki med kamenjem, po nebu podí južen veter prezorne kosme oblakov, ki sedaj in sedaj zlezejo preko lune; iz daljne, górenje soteske sèm pa se oglašajo jednakomerni udari fužinskih kládív, na pol zvenèč, na pol bobnèč — kakor sladka nadeja — kakor temna grožnja!

»Kaj bode iz vsega tega?« vzklikne Valentin, obstavši pred svojim spremljevalcem.

»Kaj bodi?« zavrne ga ta in suče v roki kljukasto svojo palico kakor vreteno.

Vsak je dobro védel, da je drugemu predmet tega razgovora jasen.

»Pomilujem tebe in Vrbanoja! Nesreča je to — zánj; záte pa je —«

Valentin je umolknil, kakor bi mu beseda ne hotela iz grla.

»No — kaj?« izpregovori Pavel počasi.

»Sramota — če že hočeš védeti!«

»Sam pometaj pred svojim pragom in pústi tisto učiteljico v miru, ki je skoro sléharni teden pri tebi, kakor bi ti služila za pisarja!« vzklikne adjunkt v divji jezi.

»Pavel! Ne umejem te! Julika prihaja k moji ženi in to niti pogostoma; jaz pa —«

»Ti — ti — — tebi so namenjeni ti poseti!«

Valentin se je zavedal, da sta brez krivice on in Julika; vendar pa ga je v tem trenutku navzlic vsi razburjenosti prešinil spomin, da ga časih óna Julika res zanimlje, in morda bolj, nego bi smel ali mogel opravičevati pred strogim sodnikom, ali na priliko pred svojo ženo. Toda to so bila le čustva, katerim ni dal nikdar duška.

»To je zopet — nesramnost!« vzhitel je, ampak v ysem vzkliku je bilo nekoliko neodločnosti, katero si je izkoristil njega nasprotnik.

»Kaj pa véš o meni in Vrbanojki? Da sem ji prijazen? No, jaz ne vém, kakó prijazen si ti Juliki? Ti si se ž njo celó vozil do Zagorice, jaz z Vrbanojko še nikdar!«

Sedaj pa Valentin vzrase.

»Ponavljam ti, da je to govoričenje nesramno! Svoje občevanje z Juliko lahko zagovarjam povsod, ako bi bilo treba, tudi vožnjo v Zagorico, ako hočeš!«

»Pústi mene v miru, kakor bodem jaz odslej puščal tebe!«

Rekši se obrne domóv.

»Prav takó!« sikne Pavel.

»Le glej, da te Vrbanoj kdáj ne nabije!« zavrne razsrjeni notar še jedenkrat.

V adjunktú zavrè, da bi se vrgel za njim, toda premisli si.

»Prismoda! Čemú se pa vtika v moje stvari?« zagodrnjá in udari po mostni ograji. Nató počasi odkoraka domóv. Prišedši do sodnikovega stanovanja, ugleda góri še razsvetljena okna; toda vse je tiho. Nekoliko postane na cesti.

»Čemú jo je pa vzel — to Ančiko?« deje sam v sebi, kakor je bila rekla ona že nekolikokrat svojemu soprogu. »Jaz bi jo bil tudi lahko! — Pa morda je bolje takó!«

In s tem lahkomišelnim tolažilom počasi odide. —

Notar je legel prav slabovoljen spat.

»Na mojo dušo!« zarotil se je, »nikdar več se ne vtaknem v tuje stvari — in ako se ta dva bedaka skoljeta ali uničita — jaz ne črhnem ni besede več! Kaj mi do — jednega ali drugega — ? Juliko pa tudi nečem več v hišo! Da bi vrag te jezike!«

Hotel je še ženi povedati o nocojšnjih dogódkih, toda premislil si je in odložil stvar za drugič.

(Dalje prihodujič.)

Dr. h. c. Teodor Elze.

Spisal m. p.

Sedemdeset! Kakó rad bi bil napisal slavnostni spis slovenskemu starini ob sedemdesetletnici njegovi! Milo se storí človeku, mislečemu, kakó malo naših vrlih móž doseže to svetópisemsko starost. V najlepši dóbi jih objame »zádnja ljúbca — béla sméřt« národu v največjo žalost in izgubo. Kje naj poiščemo vzroka temu sila žalostnemu prikazu? Kje je kal tej nesreči? . . . Kruti boj z življenjem v mladosti! . . . Národní modrijan sicer pravi, da je siromaštvo mati zdravja; toda ta izrek moramo tolmačiti le »cum grano salis«, zakaj dejansko razmerje ga izjaluje. Povsod vidimo, kakó padajo v rano jamo v najjači móški dóbi, ko bi smeli od njih pričakovati najkrasnejših, najdovršenejših umotvorov, dejanj! Toda »Slovenec nima sreče!« — — — Zató pa od vseh straníj jako navdušeno in vzgledno požrtvovalno pozdravljajo ustanovitev prepotrebnega nam društva »Radogoja«. Vivat, crescat, floreat! Takó bodemo otimali in ohranjali národu čile, delavne móči do visoke dóbe, kakeršno dosežajo pri drugih národih móžjé, ki utrjujejo národno zavest ter širijo národno čast in slavo. Takó si zagotovimo ne le razvoj našega malega národa v vseh njegovih potrebah, temveč tudi njega obstanek; zakaj vsak národ, ki hoče vztrajati na svetovnem pozorišči, mora biti svet záse.

Toda kam smo zašli?

Sedemdeset! . . .

Izredno veseli porabljamó ugodno priliko, da napišemo nekoliko slavnostnih vrstic o móži, ki si je pridobil nemalo zaslug za najživahnejšo, a tudi dolgo najtemnejšo dóbo naše književnosti, o *dr. Teodorji Elzeji*.

Prokletstvo je tiščalo ob tleh vse, kar je bilo in ker je bilo v zvezi s protestantstvom. Pregarjali in dušili so je na vseh stranéh. Slovenska dežela je prebila hude dneve. Ljudstvo je trpelo na duši in na telesi. Iztirali so iz dežele neukrotne in neupogljive propovedovalce luteranske; zakaj uničiti se mora najprej oseba, nositeljica načel, da se tem lože uduší načelo sámó! Izkopali so mrlíče iz grobov; z ognjem in mečem so uničevali slé-harni sled protestantstva; izgnali so iz dežele Lutrove privržence, cele vozove knjíg so požigali na raznih krajih. Takó so priborili tlá katoličanstvu. In vender: kdo je bil kriv, da je sploh moglo priti v deželo protestanstvo? Uresničile so se zlate besede Inocencija III., ki jih je izgovoril leta 1215. na lateranskem koncilu, da »vsa popačenost ljudstva izvira poglavito od duhovščine. Če greší duhovnik, maziljenec, storí, da greší ljudstvo«.

Toda ni ga bilo Slovenca, ki bi se bil lotil temeljito proučiti óno žalostno-veselo dóbo, da bi jo nam bil pokazal v pravi luči brez strastí,

stvarno, kakor zahtevajo znanstveni zakoni, nikar pa, kakor želé krogi, ki bi radi uničili sled na óno živahno dóbo, kakor se jim je že posrečilo udušiti celó spomin na Cirilo-Methodijske čase, takó da se jim je zdel v XVI. veku slovenski jezik poleg madjarskega prebarbarski za knjigo.

Ali prišli so možjé, ki so proučevali to dóbo, po krivici takó razvpito. Razpršili so vlažno meglo, ki je branila jasni pogled v daljne čase. In med njimi je v prvi vrsti naš slavljeneec, ki je lekar priobčil v drugem zvezku letopisa, katerega izdaja zgodovinsko društvo protestantsko v Avstriji, spis: »Die slovenischen protestantischen Katechismen des XVI. Jahrhunderts« str. 79.—100. Le-tá spis je le prvi del obsirnejšega spisa, ki bode obsežal tudi postile, molitvenike, obrednike. S tem bode nekako sklenil svoje štiridesetletno delovanje na tem polji. Naključje pa je nanese, da praznuje letos tudi svojo sedemdesetletnico, kar nam daje prijetno priliko, da mu postavimo majhen spomenik v naši književnosti, katere najstarejšo dóbo nam je pojasnil z velikim trudom, z nemalimi žrtvami.

Žal, da ni veliko, kar moremo povedati o njega življenji. Še te drobtinice smo dobili sila težko.

Teodor Ljudevit Elze se je porodil leta 1823. v Altnu pri Desavi na Anhaltskem. Šolal se je v Desavi. Od leta 1842. do leta 1845. se je izobražal na vseučiliščih v Tübingnu in v Berlinu. Končavši te studije, živel je šest let na Laškem, na Nemškem in v Avstriji. Leta 1852. je bil imenovan za protestantskega župnika v Ljubljani. Odtod je odšel leta 1865. v Meran na Tirolskem. Od leta 1869.—1891. pa je služboval v Benetkah, kjer še živi kakor zasebnik.

Svoje ure je porabljal naš slavljeneec zeló pridno. Učil se je raznih predmetov poleg ónih, ki jih je terjal njegov poklic. Baval se je z zgodovinskimi studijami, zanimala ga je numismatika, baval se je z modernimi jeziki. Kolikor sem mogel dognati, govori razven materinega jezika tudi francoski, laški, angleški — njega že mrtva soproga je bila angleškega rodú. Ali tudi slovenščine si je prisvojil toliko, da dosti dobro umeje Dalmatinovo Sveto pismo, katero si je bil kupil.

Takó se je usposobil, da je lahko prevzel gubernérsko službo pri severonemškem princu.

Predno je prišel župnikovat v Ljubljano, prebil je sósebnno zanimljive in živahne dneve na Laškem, zlasti v Firenciji, v ónem navdušenem krogu, ki je pripravljaval združitev nesrečno razklanega polotoka. Kàj rad se spominja ónih navdušenih in navdušujočih časov, in morda dobimo še kdàj vrlo zanimljive spomine njegove. Škoda bi bila, ako bi jih vzel s seboj v tihi grob, kakor to storé — Bogú potoženo — slovenski veljaki. Opominjam le, kolike važnosti bi bili Trstenjakovi spomini! —

Leta 1852. je prišel v Ljubljano, kjer je našel zbor pridno delujočih, navdušenih mož, ki so se natecali orati dosedaj skoraj popolnoma neobdelano polje domače zgodovine.

Kakor mnogo drugega, kar je koristilo duševni in telesni blaginji narodov, poklical je na dan vrli nadvojvoda Janez zgodovinsko društvo v Gradci. Odtod so ustanavljali podružnice, ki so si pridobile za poznavanje domače zgodovine nevenljivih zaslug. Takó so jo otvorili tudi v Ljubljani. Mnogo rodoljubnih mož je stopilo v kolo ter pridno podpiralo proučevanje in razjasnjevanje domače zgodovine. Dandanes si niti ne sanjamo, kakó pridno, kakó požrtvovalno so zastavili svoje moči, da bi pospeševali početo delovanje, možjé, katerim je že njih stanovska dolžnost jemala obilo časa, povzročevala veliko truda, zahtevala od njih žrtve in zatajevanje. Vse to vzmore plameneča navdušenost, iskrena ljubezen. Sevéda, tačas je prešinjala srca, dvigalo prsi upanje, da dobodo národje svoje pravice, da razpadejo lanci, pod katerimi so vzdihovali tlačani v razmerji, človeka ne vrednem. Zlasti Slovani, posebe Slovenci so se vzdramili, zavedli se svojih pravic. Ti so se potezali za politiške pravice, drugi so orali na književnem polji ter se trudili povzdigniti dosedaj malone izključno versko književnost slovensko. Da je zgodovina morda najmočnejši motor v življenji národovem in v življenji posameznikovem, tega menda ni treba šele dokazovati. Zató pa moramo zeló zahvaljati óne možé, ki so vztrajno delovali in razjasnjevali domačo, sevéda ne bogato zgodovino. Pomilovati moramo le, da so politiške meje društvu odmerile področje, dasi bi pač moral vsakdo vedeti, da politiška nasilna meja ne loči národov. In takó vidimo v Ljubljani kranjske zgodovinarje, ki so kakor čebelice zbirali kamenje za lepo zgodovinsko poslopje, za kranjsko zgodovino, katero je pozneje sestavil A. Dimitz. Društvo je imelo svoj arhiv, svojo knjižnico in je leta 1846. začelo izdajati izvestja, ki pa so končala leta 1868. V teh izvestjih je nakopičenega veliko gradiva — vender ga je treba rabiti zeló — oprezno. V svoji navdušenosti je prišel marsikdo s pota, in v društvu samem se je začela gibati opozicija, ki je dala duška svojemu mišljenju na občem zboru dne 15. avgusta 1858. leta. Uprli so se (Dežman) osobito Trstenjakovim spisom, katere je sam Miklosich obsodil v „Slav. Bibl.“ II. pg. 169. Nató predlaga ljubljanski evangelijski župnik, naš slavljeneec, naj se izvoli redakcijska komisija dveh gospodov. Njegov predlog je obveljal. (• Mitth. f. Krain. 1858. str. 34., 35.).

Tega društva se je oklenil tudi Teodor Elze. Njega je morala pač še posebno zanimati zgodovina protestantstva na — Kranjskem. Odločil se je tudi, da spiše zgodovino kranjsko v XVI. veku. Gradivo mu je raslo in raslo, in vender je bilo treba raziskati še mnogo nejasnih stvarij. Zató je

začel priobčevati razne članke, rezultate svojega delovanja. Veliko njegovih spisov bereš v omenjenih izvestjih.

Zbiral je gradivo za svoje studije po raznih arhivih na Kranjskem. Delo je bilo sitno, težavno, še posebej zanj, ki je protestant. Saj se še drugim zapirajo marsikateri arhivi, ki hranijo veliko važnega iz davnih časov! Vzroki so raznovrstni. Morda bode kdaj prilika, da nekoliko obsirneje izpregovorimo o tej pereči, žalostni stvari.

Skoro pa se je uveril naš slavljeneec, da hrani kranjska dežela morebiti najmenj listin in drugih prič, zlasti iz óne dóbe, katero se je namenil opisati. Zató je iskal podatkov v sosednih deželah in odpotoval na Nemško, kjer je našel, osobito v Stuttgartu in v Tübingnu na Virtemberškem, obilo knjig in listin, katere je pridno izčrpaval in prepisaval na mestu samem, ne pa kakor je delal nekdo, ki si je dal poslati v domovino listine, da jih prepíše ter priobči, pa niti ne takó, da bi nas zadovoljilo; zakaj kardakoli se mu je poljubilo — pokaj pa, kdo vé? — omenil je kár na kratko listino ter takó često izpustil in prezrl važne podatke. —

Takó se je posrečilo gospodu Elzeju zvédeti o knjigah, o katerih prej ni bilo ne duha ne sluha. Toda pri tem ni ostal. Kjerkoli je upal najti slovensko knjigo iz protestantske dóbe, ni ščedil ni novcev ni truda. Takó je posetil vse važne knjižnice na Nemškem. Iz imenika slovenskih protestantskih knjig, katerega si je sestavil, uverimo se lahko, da jih je največ na inih, nemških knjižnicah — kar je za nas sicer ugodno, a tudi — žalostno. Od vseh teh knjig si je prepavziral ali dal prepavzirati naslovne strani. Takó si je nabral krasno zbirko, za katero ga lahko zavidamo. Na njo bodi opozorjena naša »akademija« — si licet parva componere magnis — da svoječasno otmè to zbirko pogube ali razpršitve . . .

Priobčiti prvo samostojno delo o teh studijah je našemu slavljencu ponudila prilika, ko je praznoval leta 1863. petindvajsetletnico svojega pastirovanja evangelijski superintendent g. Gottfried Franz.

Tega leta izide knjiga: »Die Superintendenten der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts. Von Theodor Elze, evangelischem Pfarrer in Laibach. Wien. Druck von Carl Gerold's Sohn.« 1863. 8°. VIII + 60 str.

Ta knjiga je dandanes že zelo redka. Vender pa je velike važnosti za spoznavanje protestantske dóbe na Kranjskem. Koliko truda mu je prizadela knjižica in kaj je nje namen, pripoveduje nam kratko in jedernato v predgovoru: »Nicht eine ausführliche und vollständige Geschichte der evangelischen Superintendenten in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts — denn das wäre zugleich fast eine vollständige Geschichte der evangelischen Kirche in diesem Lande überhaupt — sondern möglichst voll-

ständige Lebensbilder derselben zu geben, ist die Absicht dieser Schrift. Wie schwierig diese Aufgabe ist, weiss niemand besser als der Verfasser selbst, der sich nun seit mehr als zehn Jahren mit der Erforschung dieses bisher so unbekanntes Theiles der evangelischen Kirchengeschichte beschäftigt hat«. Dalje pripoveduje, da je vestno porabil: Valvasorja; Waldaua; Schnurrerja; Dobrowskega; Sillema; toda le malo je bilo posneti iz teh pisateljev. Porabil je dalje izvestja zgodovinskega društva kranjskega, »Notizenblatt« ces. znanostne akademije na Dunaji, Radicsevega »Herbarta«; Hurterjevega »Ferdinanda II.«; Sixtovega »Vergerija« in Strausovega »Frischlina«. Toda mnogo je »unrichtig, einseitig und unzuverlässig«, takó da mora zgodovinar sam vse proučiti in preiskati.

Nató podaja živote: 1. Primus Truber (1.—29.); 2. Sebastian Krel (30.—32.); 3. M. Christoph Spindler (33.—49.); 4. Bartholomäus Simplicius (50.—51.); 5. M. Felician Truber (52.—60.).

Da ujameš tod in tam v tej knjižici napake, priznava gospod Elze sam, zakaj »dies diem docet«; vendar pa je te oskudnosti popravil v poznejših spisih, kolikor je bilo mogoče.

Ali v tej knjižici ni prvič opisal Trubarjevega življenja. Leta 1857. so slovesno otvorili protestantsko cerkev v Celji. Pri tej priliki je govoril gospod Elze slavnostni govor, ki je natisnjen v predgovoru brošure: »Die Einweihung der Andreaskirche«. Le-tó je prečastitega gospoda Orožna sila užalilo, zakaj »der Verfasser, Theodor Elze, Pastor in Laibach, . . . sucht . . . manches Unwahre an den Mann zu bringen . . .«. Cf.: »Das Bisthum und die Diöcese Lavant. 1880. III. Theil.« str. 67 . . . Na str. 123. pa imenuje to početje: »Geschichtsfälschung«.

Začudil sem se nemalo, prebravši to rezko sodbo sicer zaslužnega gospoda Orožna. Nevedoč si razložiti te stvarí, obrnil sem se do prijaznega mi gospoda dr. Elzeja. Nató mi je odgovoril takó-le: »Was meine Vorrede zur ‚Einweihung der Andreaskirche‘ 1857 betrifft, so enthält die darin enthaltene Biographie Trubers noch sehr viel Unrichtiges, was ich später in den ‚Superintendenten‘ 1863 verbessert habe, wie auch diese wieder in späteren Aufsätzen verbessert wurden — dies diem docet . . . Das auf die ‚Andreaskirche‘ Bezügliche aber enthält gar keine Forschung, sondern — wie ich auch (vielleicht zu undeutlich) angedeutet habe — die Lokalsage über dieselbe . . . Ich nannte daher diese Kirche ‚sagengeschmückt‘, und Hr. Orožen wusste damals ausser seinem artigen Vorwurf der ‚Geschichtsfälschung‘ nichts weiter zu sagen, als dass ‚er von solchen Sagen nie etwas erfahren habe‘. Natürlich war es mir nie der Mühe wert, derartige Aeusserungen weiter zu berücksichtigen. Es galt mir derartige Polemik nichts,

die stets weiter gehende Erforschung der geschichtlichen Wahrheit alles. Und so stets noch heute.«

Orožnova sodba se mi ni videla le trpka in rezka, ampak naravnost krivična, kar dokazuje že to, da leta 1880. ne pozná drugih važnih spisov Elzejevih.

Drugi Elzejev strokovnjaški spis je 2.) »Primus Truber und die Reformation in Krain« v Herzoga »Realenciklopädie für protestantische Theologie und Kirche.« Band XXI. Gotha 1866. 8°. (pg. 360.—379.). Ta spis podaja na devetnajstih stranéh krasno sliko protestantstva na Kranjskem. Le-tá in góri omenjeni »Superintendentje« so vrlo rabili A. Dimitzu, spisujočemu kranjsko zgodovino. Da bi pa le-tú obširneje govorili o teh in drugih spisih, zavédlo bi nas predač od našega namena; dovolj je pač, da navedemo njega spise, kolikor smo jih zvédeli. Žal, tudi v tem ne moremo podati ničesar popolnega. Vender pa je razvidno iz njih, kakó plodno je deloval v raznih strokah.

Izmed vseh spisov, katere lekar navedemo, pa moramo še posebe imenovati slavnostni spis: 3.) »Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Festschrift von Theodor Elze, evangelischem Pfarrer in Venedig. — Tübingen. Verlag und Druck von Franz Fries.« 1877. IV + 109 str. — Ta ukoviti spis, ki je pojasnil, kakó je bilo mogoče, da se je takó hitro udomačila na Kranjskem Lutrova vera, prinesel je gospodu Elzeju diplomo častnega doktorstva, katero mu je poslalo v priznanje vseučilišče v Tübingnu.

Njegovi spisi, kar nam jih je bilo mogoče zvédeti, so:

I. Zgodovinski.

A) O reformaciji na Kranjskem.

1. Primus Trubers Denkmal in Derendingen. Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1861, str. 63.
2. Die Anfänge der Buchdruckerei in Krain. Ibidem 1861. str. 90. in 1863. str. 11.
3. Budget des evangelischen Gymnasiums in Laibach. Ibid. 1862. str. 110.
4. Ueber Hitzingers Berichtigung einiger Punkte in Primus Trubers Leben. Ibid. 1864. str. 85.
5. Besprechung von Radics' Herbart VIII. von Auersperg. Blt. aus Krain št. 13., 14., 15.
6. Primus Truber. Ergänzungsheft zum Lesebuche f. d. oberste Klasse der evangelischen Hauptschulen in Oesterr. Wien 1863. str. 330. d.
7. Die evangelischen Kirchenräthe in Steiermark, Kärnten, Krain und Görz während des XVI. Jahrhunderts. Prot. Blt. f. d. evang. Oesterr. 1863. št. 35.

8. Zur Geschichte der evang. Kirchenbegänisse in Innerösterreich während des XVI. Jahrhunderts, Prot. Blt. f. d. evang. Oesterr. 1864. št. 13.

9. Besprechung von: Kausler und Schott: Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog v. Württemberg, und Peter Paul Vergereius. Lit. Centralblatt in Leipzig. 1876. št. 8.

10. Die Einweihung der neuerbauten evang. Christuskirche in Laibach. Enthaltend die Ansicht der evang. Kirche und die bei Gelegenheit deren feierlichen Einweihung abgehaltenen Reden. Laibach. 1852.

11. Kurze Geschichte der evang. Gemeinde in Laibach im 19. Jahrhundert. Evang. Glaubensbote. Villach. 1856.

12. Die Einweihung der neugegründeten evang. Andreaskirche in Cilli am 25. März 1857.

13. Die Superintendenten der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts. Wien. 1863. 8°. VIII + 60 str.

14. Primus Truber und die Reformation in Krain. Herzog: Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche. Band XXI. Gotha. 1866. 8°. Str. 360.—379.

15. Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Tübingen 1877. vel. 8°. IV + 109. str.

V „Jahrbuch-u der Gesellschaft f. d. Gesch. des Protestantismus in Oesterreich“ je priobčil nastopne spise, ki so tudi večinoma posebe odtisnjeni:

16. Die Anfänge des Protestantismus in Krain. 1880. 8°.

17. Paul Wiener, Mitreformator in Krain, Gebundener des Evangeliums in Wien, erster evang. Bischof in Siebenbürgen. 1882. 8°, str. 1.—52.

18. Die frühesten Opfer des Protestantismus in Kärnten, 1883. 8°.

19. Die slovenischen protestantischen Gesangbücher des 16. Jahrhunderts. 1884. str. 1.—39.

20. Zur Geschichte der Reformation in Krain. 1891. str. 171.—179.

21. Die slovenischen protestantischen Katechismen des XVI. Jahrhunderts. 1893. str. 79.—100.

B. Občezgodovinski:

22. Urkundenregesten aus dem gräfl. Auersperg'schen Archive in Auersperg. Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain 1861. str. 11.

23. Urkundenregesten aus d. Archive des Schlosses Ortenegg. Ibid. str. 61.

24. Urkundenregesten a. d. Archive des Schlosses Graffenegg. Ibid.

25. Beiträge zur fünfihundertjährigen Gründungsfeier von Neustadt in Unterkrain von Th. Elze, A. Dimitz, A. Kraus und Dr. H. Costa. Ibid. 1865. str. 25.

26. Za bivanja v Ljubljani je izdajal: Jahresberichte der evang. Gemeinde in Laibach.

27. Gotschee und die Gotschewer. Laibach. 1861.

II. Teološki.

28. Razne propovedi in različni govori.

29. Spisi in doneski v različnih cerkvenih listih.

IV. Germanistiški in beletristiški.

30. Die Sage vom Schloss in Laibach. Mittheilungen. 1853. str. 79.

31. Die deutschen Familiennamen in befehlender Form. 1860.

32. Zwerg Laurin. Meran. 1867.

33. Der Norggsbrunnen am Martingerberge. 1863.

34. Tirol und das Eggenlied. Augsb. Allg. Ztg. 1874. št. 251.

35. Maiblumen. Gedichte. Tübingen. 1876.

36. Razni spisi so raztreseni v časopisih »Ueber Land und Meer«; »Ausland«; »Dioscuren«; »Daheim« i. t. d.

37. O Shakespearu je pisal v: »Shakespeare-Jahrbuch« V, XII, XIII, XIV, XV. — »Dioscuren« 1883. (Villa Belmont), 1886 (Bianca Collalto).

V. O numismatiki:

38. Numismatische Studien zur Culturgeschichte. Mittheilungen. 1856. str. 73.

39. Die Münzen Bernhards Grafen von Anhalt, Herzogs von Sachsen. 1. snopič. Berlin 1870. 2. snopič. Berlin 1881. Tretji snopič še pride. — Končno naj še omenimo:

40. Gesch. der prot. Bewegungen und der deutschen evang. Gemeinde in Venedig. Leipzig. 1883. in

41. Razne spise v: Rivista Cristiana. (Mart. Lutero alla Dieta die Vormazia 1875. i. t. d.).

S tem pa nikakor nismo navêdli vseh njegovih spisov, katerih je legija.

Predno završimo le-tá oskromni život, naj povémo še o prijaznem naključji, ki je naklonilo našemu slavljencu veliko književno redkost.

Kakor je obče znano, bilo je določeno, da natisne Dalmatinov prevod Svetega pisma Janez Mandelc (Manlius, Männel) v Ljubljani. Natisnil je že prvo pôlo na poskušnjo, kâr pride ukaz, da se mora zatreti njegova tiskarna. — No, nekega dné pride, če se ne motim, bukvoez h gospodu doktorju Elzeju v Benetkah ter mu prinese staro tiskano pôlo. Kakó se začudi gospod Elze, držêč v rokah poskusno pôlo Mandelčevega tiska Dalmatinove biblije!

Taka je usoda knjig in spisov!

Končajmo! Žal nam je, da ne moremo podati popolnega života o dr. Elzeji, ki je tolikanj zaslužen za poznavanje naše protestantske književnosti. Toda prijazni čitatelji naj blagoizvolijo čislati i dobro voljo, kjer nedostaje moči; zakaj oskromnost sicer vzgledno prijaznega in uljudnega gospoda Elzeja preseza le še njegova učenost. Srčno želimo, da nam ga mili Bog ohrani še dolgo dolgo čilega in zdravega, da še kdaj izide njega že obljubljeno delo: „Leben und Briefe Trubers“ . . .

O izšlem njegovem spisu o katekizmih⁶ pa izpregovorimo obširneje, ko izidejo i nadaljevanja.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

Ti stavki Neumannovi so uprav kremeniti; náme vsaj so vplivali silno. Težko, da bi se kateri čitatelj ubranil njih vtisku; težko tudi, da bi kdo katerega izmed njih izpodbil. In vendar so vsi ti stavki takó prirodni in preprosti, da se mora človek čuditi, zakaj jih ni postavil že kdo drug pred Neumannom: pač pravo Kolumbovo jajce. Tudi jaz sem samó slučajno nalletel na Neumannove čitanke, ko sem si nabiral sploh nemške čitanke, da bi iz njih črpal primerne gradiva za pismene naloge, in bil sem po njih, naj priznam odkrito, kár očaran; in ko sem jih predložil na ogled v óni skupščini slovenskih filologov, ki se je sešla začetkom lanskega leta na poziv g. ravnatelja Wiesthalerja, da določi njega vadbam pisavo lastnih imen staroklasiških, tedaj se je čula o Neumannu le jedna sodba, da so njega čitanke izmed dosedanjih najizvrstnejša, in soglasna je bila hvala tudi o njih obsegu, zunanji ličnosti in — last, not least — o njih ceni. Že takrat smo sklenili, da jih kár najprej predložimo za slovensko-nemški nižji gimnaziji ljubljanski. Da tega sklepa nismo zvršili takoj, branili so nekateri pomisleki; vé jih uvažiti, komur so znane težave, katere treba premagati, ako se uvédi nova učna knjiga. Uveden je bil pri nas v I. in II. šoli (in je še) Prosch-Wiedenhofer, a v III. in IV. Kummer-Stejskal. Le-tá je vsekakor za naše razmerje neraben, ker je pretežaven, Prosch-Wiedenhofer pa, dasi izdelan po Lampljevi metodi, ima v prvih dveh zvezkih, zlasti v prvem še dosti lahkega, pripovednega štiva, ker sta se njiju izdajatelja kolikor toliko ozirala na nenemške gimnazije. Ker pa so bile največje pritožbe naperjene zlasti proti Kummer-Stejskalu, kazalo je vsekakor počakati, kakó se obnese III. in IV. zvezek Prosch-Wiedenhoferjev, zlasti ker sta se izdajatelja samá obrnila do

jednega naših tovarišev, priporočujoč za ljubljanski gimnaziji svoj III. zvezek in obetajoč, da mu že pošljeta korekturne pôle. Takó je ostalo za šolsko leto 1892./93. vse pri starem. Prosch in Wiedenhofer sta v tem res dovršila III. zvezek ter ga poslala profesorju-tovarišu na ogled, ki ga je takoj izročil tudi meni. Toda kakó neprijetno sem bil presenečen! Krenila sta tu omenjena izdajatelja, ki sta prej pobirala nekamo stopinje za Lampljem, celó na drugo pot in zabredla v napake, katerih »instrukcije« načelno svaré. Zajemala sta namreč za silno obsežni tretji zvezek (357 strani!) bolj jednostranski nego katerikoli drug čitankar samó iz zgodovine, prirodopisja in domoslovja ter ga takó tudi razdelila: A. Aus der Geschichte (str. 1.—293.). B. Aus Natur und Heimat (str. 294.—350.). Prvi del bi kár naravnost lahko rabil učitelju zgodovine v III. šoli kot pomožna knjiga; ali kakó se ujema to z »instrukcijami«, ki se upirajo ravno temu početju dosledno in kár najodločneje? In ako bi tudi navzlic vsem opominom in svarilom instruktorskim ustrezalo táko uvajanje učencev v kulturno življenje srednjega veka (gl. Pr.-W. predgovor str. III.) nemškim gimnazijam, kaj naj počnó učitelji in učenci slovenskih gimnazij s takimi skupinami: Die Urzeit und die alten Germanen; Karl der Grosse; Aus der Zeit der sächsischen und fränkischen Kaiser; Aus der Zeit der Hohenstaufen i. t. d? Strmeti pa moramo, če pregledamo berila posamičnih skupin. Prva (Die Urzeit und die alten Germanen) obseza zaporedoma te-le točke: Die Urzeit: Die Deutschen um Christi Geburt; Die Religion der alten Germanen; Baldur und Mistel; Die Feier des Juli-Festes bei den Germanen; Weihnachten; Altgermanische Todtenbestattung; Das Grab im Busento; Schwerting der Sachsenherzog; Althessische Sage; Kriegswesen der Germanen. — Sedaj smo pri kraji s prvim oddelkom; naj se upehani čitatelj oddahne; gotovo vzklikne: »Germania und kein Ende!« Mislim, toliko jednovitosti bi bilo preveč i najs krajnejšemu Nemcu-nacionalcu. Da nas poleg take brezkončne germanologije (str. 1.—293.), drugi, neprimerno kratki del, dasi nosi na čelu patrijotški pečat (»Aus Natur und Heimat«, str. 294.—350.) ne more odškodovati, to je popolnoma jasno. Sicer pa jako dvojim, da bi sploh ministerstvo odobrilo tak nestvor; doslej vsaj o njega aprobaciji ni bilo čuti ničesar. Potemtakem pa je izginil dober del pomislekov, ki so ovirali, da se ni predlagalo, naj se uvéde na nižjih naših gimnazijah Neumann. Res da so i njega čitanke našim dijakom nekoliko težavne, toda nikakor težje nego katerakoli druga nemška čitanka. Priznavam, da bi sodile za inojezične gimnazije posebne, nalašč zánje sestavljene čitanke, ali spomniti treba izjave z odločilnega mesta, da se ni nádejati njih izdajatelju nikakeršne državne podpore.¹⁾

¹⁾ Že odkar smo napisali gorenje vrstice, došli so nam ugodnejši glasovi, ki nam pričajo, da na višjem mestu niso nenaklonjeni takemu podjetju.

Najbolje bi sevéda bilo, da bi se združili učitelji inojezičnih avstrijskih srednjih šol ter si skupno sestavili čitanke, po Neumannovem načelu sevéda, toda lože, v zmislu znane analitiške metode.

Da pa Neumannova načela, ki so sicer po mojih mislih z ozirom na „instrukcije“ jedino prava, dobivajo še posebno veljavo za nemške čitanke na nenemških gimnazijah, to se mi vidi takó jasno, da o tem ne potrošim ni besedice več. Rad bi poznal učitelja, toli kratkovidnega, da bi izbiral in vrstil berila, poučujoč v nemščini dijake nenemce, po drugih ozirih (letnih časih, i. t. d.) negoli po njih rastočih in množočih se težkočah.

(Dalje prihodujč.)

V. Bežek.

K drugemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

(Dalje.)

čitovát-váta adj. integer. Habd. ad 256, 777. Gašparoti 4.32 i. t. d. — *čizmen*, a, o. Stiefel, Škvorc 223. — *čizmešija* m. der Schuster, ki čizme šiva. Škvorc. — *čizmešinski* adj. Schuster-Škvorc 223. — *čizmica* f. dem. čizma. Mulih ap. 1432. — *čkomá* adv. heimlich. Vramec kron. 14^a 45^b Kocijančič 5.22 i. t. d. Z dodanim *j*: čkomaj: počela ju je nagovarati na čkomaj. — *čkomcé* adv. = čkoma. — *čkomén mna mno* adj. heimlich. Jurjevič 548 čkomno v pustinju vam je putovanje. — *čkométi* heimlich thun, schweigen Gašparoti 3.242 na ovu krivicu Kristušu vučinjenu da bi vsi vučeniki globoko čkomeli, sv. Jakob i Januš . . . pregovore: . . i. t. d. čkoméča zimlica; navadno: škoma, škomcé, škometi: škomeča zimlica. — *čmeljnjak* m. der Bienenstand. — *čméti* = boleti, o zobeh: zubi čmé. — *čmigniti* čmignem verstummen. — *čmvrček* m. die Feldgrille. — *čógana* f. ime kravi = čóga. — *čógin* m. ime volu čogastemu. — *čóh čas!* takó viče svinjar svinjam. — *čohovina* f. zähes Rindfleisch. — *čóltek* m. budalast človek, der Thor. — *čonkljavec* m. ki je čonkljav, Vramec kron. 201^b. — *čortati* čortam se = čohljati se. — *čotkati* čotkam, o svinjah, ogr. Gönczy 92. vértinja pomije vleja svinjam v kopanjo. Brúleč bežijo ete domou s pášnika i s silov se sünejo na kopanjo. Ni! Že jejo. Zdaj samo čotkajo. — *črédo* n. govori in piše se često zraven čreda: Habd. Zagrebec, Matković, Reš. — *črěpje* in *črepje* = črepinje. Škvorc 271 = *črepovje*. — *črěšnjavec* m. = črešnjak. — *črešnjavka* f. nekovo jabolko, drobno, žolto, dozori s češnjami. — *črevobólina* f. = črevobolja, Pergošič 93. — *črljenica* f. nekovo jabolko in neka sliva, okrogla, debela, črljena. — *črljénka* f. ime

kravi črjene barve. — *črljenkast* adj. rōthlich, Zagrebec 2.284. Gašparoti 1.147 i. t. d. — *črljenobel* adj. rothweiss. Vranič 1.13. — *črljenōča* f. die Rōthe. Reš 96, Lalangue med. 47. 51. 83. — *črljenomlēčen* adj. Švigel 1.286 poglej, o Marija! jesu li ovo črleno mlečna lica sina tvojega! — *črljenožolten* adj. rothgelb. Lalangue med. 152. — *črnūtina* f. juha iz krvi. — *črnjāva* f. ime črni kravi. — *črnoōkica* f. fižol, ki ima pri klici kakor črno okō, Varaždin. Mlada beseda, če ne, slula bi črnoočica. — *črnozlateničen* adj. Kocijančič Filot. 4.5 ako toga ne včiniimo, obsudi nas, da smo črnozlatenični skazlivci. Vranič 2.88 i. t. d. — *črnozlateničnost* f. Kristijanović 135. — *črnūlja* f. črne polti krava in svinja. — *črvōvo* n. das Gewürm.

(Dalje prihodnjic.)

M. Valjavec.

Prinos k slovenskemu knjištvu.

(Dalje.)

Izvestja za leto 1886./7.

Dunajsko Novo Mesto Drž. gimn. *Detela. dr. Franč.*: Des Plautus Aulularia und Molières L'avare. 31 str.

Solnograd. Knezoškofovska zasebna gimn.: »Collegium Borromaeum« (z javnostno pravico). *Hauthaler, P. Willibald*: Libellus decimationis de anno 1285. Ein Beitrag zur kirchlichen Topographie von Steiermark und Kärnten im 13. Jahrhundert. Aus dem vaticanischen Archive. 28 str.

Hall. C. kr. frančiškanska gimn. *Šorn Josip*: Beiträge zur lateinischen Grammatik. 30 str.

Gradec. Druga drž. gimn. *Krašan Franč.*: Beiträge zur Geschichte der Erde und ihrer Vegetation. 20 str. (Glej iste gimn. izvestje za leto 1881./2.).

Celje. Drž. gimn. *Potočnik Engelbert*: Zur Methodik des deutschen Sprachunterrichtes an byglotten Untergymnasien. 15. str.

Maribor. Drž. gimn. *Steinwenter, dr. Artur*: Suleiman der II. vor Marburg 1532. 26 str.

Ptuj. Dež. mala gimn. *Železinger Franč.*: Die Nothwendigkeit der Sprachstudien zur Förderung der formalen und intellectuellen Geistesbildung im allgemeinen und eine kurze Andeutung des besondern Bildungswertes

des Unterrichtes in den classischen Sprachen. 20 str. (Glej iste gimnazije izvestje za leto 1885./6.).

Celovec. Drž. gimn. *Grillitsch Alojzij*: Beiträge zur Geschichte der Pest in Kärnten. (Fortsetzung und Schluss). 16 str. (Glej iste gimn. izvestje za leto 1885./6.).

Ljubljana. Drž. gimn. 1. *Pleteršnik Maksimilijan*: Slovenščina na ljubljanskem liceju. 3 str. — 2. *Šuman Josip*: Weitere Bemerkungen zu einzelnen Stellen der Platonischen Apologie des Sokrates. 13 str.

Novo Mesto. Drž. gimn. *Koprivšek Lavoslav*: Die Gegner des Hellenismus in Rom bis zur Zeit Ciceros. 17 str.

Pazin. Drž. gimn. *Zavadal Miha*: Wodurch wird die Ueberlieferung, dass Sophokles den Philoktetes im höchsten Greisenalter geschrieben, im Stücke selbst bestätigt? 29 str.

Litomerice. Drž. gimn. *Unterforcher August*: Beitrag zur Dialect- und Namensforschung des Pusterthales. 20 str. (Glej iste gimn. izvestje za leto 1884./5.).

Brno. Druga nemška drž. gimn. *Pajk Janko*: Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen. Eine psychologische Studie. (Fortsetzung und Schluss). 15 str. (Glej iste gimn. izvestje za leto 1885./6.).

Iglava. Drž. gimn. *Primožič, dr. Anton*: Ueber den Gebrauch und die Bedeutung des Wortes »Idee« bei den bedeutendsten Philosophen. 26 str.

Ljubljana. Drž. realka. *Raič Anton*: Stapleton. Neznanege prelagatelja evangelija preložena po Stapletonu v XVII. veku. 47 str.

Budějovice. Drž. gimn. *Patigler Josip*: Ethnographisches aus Tirol-Vorarlberg. 46 str. 1) Ueber einstige Wendensitze in Deutschtirol. — 2.) Die Dialectgebiete in Tirol-Vorarlberg. (Versuch mit Kartenskizze). (Dalje prihodujič.)

V. Bežek.

Književna poročila.

V.

O jeziku Prešérnovem.

(Dalje.)

Ozreti se hočem najprej na nekatere dovršne glagole pri Prešérnu, katere je grajal g. dr. Fr. Celestin v svoji razpravi, ponatisnjeni iz »Vienca« (pag. 62). Meni se zdé upravičeni, zakaj štejem jih v kategorijo takó zvanega neomejenega ali vsakočasnega sedanjika. Tak sedanjik vsako-

kratnosti, izražen z dovršnim glagolom, stavi se v izraz opetovanega dejanja zlasti v zvezi s prislovi *vselej*, *vsakokrat*, bodisi da je tak prislov izrečno postavljen, ali da se iz lahka dá v mislih dostaviti, in pojedini slučaj je tedaj reprezentant mnogih opetovanih (vseh enakih) slučajev. Nekateri menda mislijo, da treba, če govorimo o dejanji, ki se ponavlja, staviti redno imperfektivni (opetovalni) glagol. Tako mnenje bi pa bilo očito napačno. Pravilno govornjeno je n. pr.: »Pridno nas obiskuje (splošno), vsak dan nas obišče (specificirano); redno nosi ali donša, vsako jutro prinese; domov hodi spat, vsak večer pride« itd. Če pravim »vsak dan *prihaja* k nam«, mislim si tudi lahko, da pride po večkrat na dan. Zdržema sklenjeno ponavljanje (šege in navade) se izraža z imperfektivnimi glagoli, na pojedine slučaje razdeljeno, s pogojno-časovnimi stavki opredeljeno ponavljanje pa s perfektivnimi. Če je to res — in po večem menim, da je — tedaj se nam ni spotikati ob perfektivnem glagolu v verzih (22, 18):

Spomni v potópu míne,
Ljubézni bolečine
Vsak dán spet oživí!

češ, da nam je staviti za izraz ponavljanja imperfektivnik *oživlja*. Toda *oživlja* bi tudi lahko pomenilo: *po večkrat oživi* ali pa *izkuša oživiti*, (praes. de conatu). Komur je že splaval up po vodi, ta se smrti ne boji, potop ni nič strašnega za obupanca, zakaj reši ga ljubezninih bolečin, začasni počitek pa ga ne oprosti teh bolečin, ampak vsako jutro mu jih *vsbudi* iz nova. Tak dovršni glagol je sličen empiriškemu aoristu v grščini, katera v splošnih, za vselej veljavnih izrekih poleg sedanjika tudi lahko stavi takó zvaní gnomiški aorist.

V verzu (80. 8): »Povábi ga déklic óče al brát« je pač dovršni glagol popolnoma utemeljen. Kancelir zahaja pridno v mesto k neki družini, kjer imajo več možitnih hčerá, vedno je vabljen, ali bolje: vselej je povabljen, kadar gré; nepovabljenemu mu ni treba iti nikdar tjá, zakaj jeden ga gotovo vselej povabi, če ne óče gospodičin, pa njih brat, kateremu je menda tudi dosti do tega, da se sestre pomožé; ker v mestu ne bi radi, da se pretrga občevanje z nadobudnim kancelirjem (dobra partija!), do b e o vsaki priliki povód, da ga *povabijo*, sedaj óče, sedaj brat, drugokrat zopet morda skrbna mati, samó gospodičine same menda ne, ker bi se morda ne spodobilo.

Prav takó imamo sedanjik vsakokratnosti v verzih (136. 10):

Kolikrátov me po mésti žéne
Zaglédat tébe želja; ne odkrije
Se mén' óbráz lepóte zaželjéne.

G. C. bi menda rajši imel *odkriva*, toda po krivici, zakaj umeti je navedeno mesto nekamo takó-le: Kolikokrat (mnogokrat) begam po

mestu, da bi te kje ugledal, oziram se v okno tvojega stanovanja, iščem te v gledališči, na plesišči, na izprehajališčih, nikjer te ne uzrem, ne pokaže se mi (nobenkrat) mili tvoj obraz.

Jednako si v verz (118. 6). »Odtégneš prêcej svój obráz očém« ne moremo misliti *odtezaš* namesto perfektivnega glagola, zakaj ona v resnici vselej obrne svoj obraz v stran, če zapazi, da jo on motri iz bližine, da so njega pogledi nánjo obrnjeni; ne da bi samó poskušala, a mu ne mogla odtegniti svojega obraza, v istini mu ga vselej skrije.

Tudi v naslednjih vrsticah bi imperfektivni glagoli, postavljeni po ukusu g. C., nikakor ne bili umestni (107. 13):

Ne zmíslí, de dih pèrve sárp'ce bóde
Odnésel tó, kar míslí sò stvaríle,
Pozábi kój nesréč prestánih škóde.

Mladost lahko miselna, kakor je, ne pomisli nikdar, da lahko najmanjša sapica podere nje zračne gradove, in najsi jo zadene nesreča, vselej hitro pozabi komaj zaceljenih ran.

Na isti strani v prvi vrstici pravi Prešérn, da je videl, »de le petica dá imé slovêče.« — G. C. misli, da bi se moralo glasiti *daje* (pflęgt zu geben), jaz pa si pesnikove besede rajši razlagam takó-le: Vselej, če kdo zasluje, vidimo, da mu je bogastvo pridobilo slavo, nepetičen mož ne najde iz lepa priznanja, ne pribori si slave. Takó je bilo, takó je, takó menda tudi ostane. To je izkustven stavek (Erfahrungssatz), za vselej veljaven izrek (*γνώμη*), in Grk bi brez pomisleka postavil svoj aorist. Primeri: Οὐδέτις ἐπλούτησεν ταχὺ δίκαιος ὢν (ne obogati).

Sodil bi človek, da je čitatelj in razlagavec prva dolžnost, da si poskusijo pesnikove besede, kakeršne so, pravilno raztolmačiti, in potlej šele, če se nikakor ne dádo razložiti, smeli bi trditi, da se ni prav izrazil, potlej šele bi smeli njegov izraz grajati in ga (morda) popravljati, pri nas pa, žal, baš Prešérna obsodijo kaj hitro, in to je že nekaka tradicija, češ, Prešérn je Gorénjec, tedaj je njegova slovenščina vsa pomešana z germanizmi (?), odtod toliko napačno rabljenih perfektivnih glagolov. Ravno navedenih mest gosp. dr. Tertnik sicer ne navaja, gledé teh se torej njegova razprava z »Vienčevó« ne strinja in molčé odobruje našete perfektivnike — kar je tudi popolnoma prav! — Toda imamo še drugih mest, kjer se tudi g. dr. Tertnik spotika ob Prešérnovih perfektivnikih, priporočujé namesto njih imperfektivnike. Oglejmo si še teh nekatere.

V zabavljivem napisu, »Čebélice šestomerjvcam« namenjenem, méni g. razpravljavec, da bi se morala glasiti tretja vrstica: »Ne vé, kam se cezúre devajo« (namesto *déjo*). K temu mnenju ga je utegnila zavésti množina; pri jednini bi se mu bil morda perfektivni glagol zdel čisto na-

raven, in bržkone bi se ne bil spoteknil ob stavku: »Ne vé, kam se cezúra dene (kam se imá dejati)«; a tù je bilo ravno pomisliti, da je Prešéren rabil plural »cezure« z ozirom na mnogovrstnost cezur v istem heksametru. Pesnik, ki v istem heksametru napravi več glavnih zarez, cezur ne deva, ampak jih dene; ako pa v vsi vrsti šestomerov rabi vseskozi cezuro »penthemimeres«, tedaj jo deva ali stavi za tretjo arzo. Navedeno pušico pa kaže menda razlagati takó-le: Če kdo postavi v šestomeru namesto daktila (ali jednakoveljavnega nadomestila t. j. spondeja) samó trohej, tedaj pride s cezuro v zadrego, tedaj ne vé kam dejati cezuro (kje naj napravi zarezó). Da bi kdo ne védel, kam se splóh devajo cezure, to ne more biti posledica navedenega pogoja, kakor bi morda prej védel, potlej pa ne, ampak le v tistem posamnem slučaji, kadar je zveržil šestomer od trohejev, ne more pogoditi mesta odločni glavni cezuri.

(Dalje prihodnjič.)

L. P.

LISTEK.

Zbrani spisi Pavline Pajkove. Naznanili smo že v poslednji številki prvi zvezek zbranih spisov, katere je pri Dragotinu Hribarji v Celji izdala naša dobroznana pisateljica, gospá *Pavlina Pajkova*. Izredno ukusno natisnjena knjiga obseza poleg životo-pisnih in književnih črtic o gospé pisateljici, katere je spisal g. prof. dr. *Janko Pajk*, v prvem oddelku pesmi, v drugem pa „Občutke na novega leta dan“ ter noveli „Odlomki iz ženskega dnevnika“ in „Blagodejna zvezdica“. — Pesmi so bile priobčene v posamičnih letnikih mariborske „Zore“ in so leta 1878. izšle v posebni knjižici, torej so večinoma že znane slovenskemu občinstvu. V obče nam ugaja ta in óna, dasi je oblika časih nedostatna. Pograjati moramo nekatere stike, ki dandanes, ko se je vzpelo slovensko pesništvo na razmeroma visoko stališče, nikakor ne prebijejo stroge kritike; spotikamo se semtertjã ob prisiljenem naglašanju, nepravilnih ali vsaj dvojbenih slovniških oblikah in ob neobičajnih besednih razpostavah, kakor n. pr. v zvezah: „Na-té spomin me sili, brídko da vzdihujem (namesto: ... da brídkó vzdihujem). Takih zvez je v knjigi prav dosti. Zasedili smo tudi v nikalnih stavkih tožilnik namesto rodilnika (takisto pozujeje v prozi); primeri: „Breznadni plam z molitvo vneto da ne vgasim“ (16.), „Moj dar ti ne bi tak zaničevala, tak mrzlo ne bi dala mi slovo“ (56.), „Iščem, pa ne čujem petje slavčevó“ (63) i. dr. Ne gledé na te nedostatke, zmatramo za najboljše pesmi v zbirki té-le: „Motto“, „Cvetlicam“ (dobra ideja; verz: „Ko glasno nam, prem neme, k srcu govorite“ je dosti trd); „Sirotá“, „Milih pokojnikovih dan“, „Novomašniku“, „Tvoje mokre oči“, „Osameli cvetici“, „Jesen“ (razven končne kitice), „Materni glasovi“ in „Gazele“. — „Občutki na novega leta dan“ so prvi spis pripovedne vsebine in so pokazali že leta 1876., da smé slovenska književnost pričakovati še marsikaj lepih del iz peresa gospé pisateljice. Jako dobro pogojeni so „Odlomki iz ženskega dnevnika“, kjer se je pisateljica globoko zamislila v duševno življenje mlade deklice, kateri se je vzbudila prva, žál, da nesrečna ljubezen. Dejanja je sicer malo, ali refleksije se takó strinjajo z mišljenjem in čustvovanjem deklinškim, da smo to novelo radi čitali od začetka do konca. Spis pa bi se

bral dôkaj lepše, da je gospá pisateljica razvezala nekatere brezpotrebno dolge stavke (primeri str. 127., 128., 129., 141., 142., 143., 148., 149., 151.). Takisto jezik te novele ni takó gladek kakor v nastopni noveli „Blagodejna zvezdica“, priobčeni prvič v „Kresi“. Tukaj razpolaga gospá pisateljica z lepo pripovedno tehniko, vé zanimljivo in resnično risati značaje ter skrbi za živahen razvoj dejanja. Omenimo še, da je prevod „Blagodejne zvezdice“ izšel tudi v češkem ilustriranem listu „Svetozoru“. — Da izrečemo končno sodbo o prvem zvezku zbranih spisov gospé Pavline Pajkove: Težišča tej knjigi je iskati v razpravnem in pripovednem delu, kjer se razvija vsa moč pisateljčina; v tem nas potrjujejo tudi poznejši spisi, ki so svoje dni izšli v „Kresi“ in nekoliko tudi v našem listu. Ker je gospá Pavlina Pajkova mimo tega malone jedina pisateljica, kar jih šteje sedanja književnost slovenska, uverjeni smo, da si pridobé nje zbrani spisi dosti prijateljev med čitajočim občinstvom, zlasti med ženskim svetom. To želimo cenjeni gospé pisateljici od srca!

Izvestja »Muzejskega društva za Kranjsko« prinašajo v svojem 4. sešitku nadaljevanje *Koblarjeve* studije »Boj na Krajinah in zmaga pri Sisku pred 300 leti«, potem »Nekoliko črtic o turških vojskah«, v katerih prof. dr. Fr. Kos v posnetku priobčuje deset izvirnih zgodovinskih dokumentov z leta 1536.—1538., nadaljevanje »Slovenskih osebnih imen v starih listinah«, katera je nabral prof. J. Scheinigg iz Zahovega zbornika »Codex diplomaticus austriaco-frisingensis«, in končno zapisnik krajskih mahov iz peresa župnika S. Robiča. V »Malih zapiskih« čitamo nastopne beležke: »Poročila z Grškega« (prof. S. Rutar), »Podobi sv. Jurija in sv. Alaca v cerkvi Sv. Radegunde v Srednji Vasi v šentčurski fari pri Kranji« (arhivar A. Koblar), »Vrata iz leta 1638 v Kranji« (ravnatelj Ivan Šubič, ponatisek iz izvestja strokovne šole ljubljanske), »Dva stara zvonova« v zvoniku podružnici Sv. Lovrenca v Radohovi Vasi, »Ostanki neke vrste retabel-oltarja v podružnici Sv. Trojice v Gradci, v šentpeterski duhovniji na Notranjskem«, »Soha sv. Petra v dvorski cerkvi, fare polhograške« (vse troje priobčil S.), »Črna štorcklja« (preparator F. Schütz), »Dve opazki k Vrhovčevi „Zgodovini Novega Mesta“« (župnik J. Šašelj) in naposled poročilo o Pečnikovih izkopinah na Gori pri Šmariji na Dolenjskem. — Na platnicah so zabeleženi darovi deželnemu muzeju leta 1893, tri glagolske listine iz 16. stoletja in hrvaška listina z leta 1591. — Izvrstno uredovana »Izvestja« naj bodo našim čitateljem iz nova toplo priporočena.

Trtna uš in trtoreja. Navod, kako se je mogoče vkljub trtni uši s trtorejo uspešno baviti. Po najnovejših skušnjah spisal Ivan Belč, učitelj na vinorejski šoli v Mariboru. Celje 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 116 str. Cena mehko vezanemu izvodu 40 kr., po pošti 45 kr. — Poročilo prihodnjč.

III. Letopis slovenskih posojilnic 1892. Sestavlil po naročilu načelstva „Zveze slovenskih posojilnic“ Ivan Lapajne, šolski ravnatelj v Krškem — Slovenske posojilnice so od lanskega leta lepo napredovale, zakaj danes jih štejemo že 61 (proti 54 lanskega leta), ki so po deželah razdeljene tako-le: Na Koroškem jih je 17, na Kranjskem 14, na Primorskem 9, na Štajerskem 21. Zadrúžnikov so imele koncem 1892. leta 26643, torej za 3708 več nego leta 1891., denarni promet pa je znašal 1892. leta 13.326.676 gld. (za 2.785.910 gld. več nego leta 1891.) — Lapajnetova knjiga ima 12 tabel, katere pojasnjujejo še posebne opazke, mimo tega več člankov, tičočih se delovanja slovenskih posojilnic in delovanja njih zveze. Sosebno važen je spis o pravih slovenskih posojilnic z ozirom na njih temeljni in na trgovinski zakon.

Sketove čitanke. Neumorni pisatelj slovenskih čitank, gosp. dr. J. Sket je zopet priredil dve novi čitanki, in sicer »Slovensko čitanko za četrti razred srednjih šol« in »Staroslovensko čitanko za višje razrede sred-

njih šol.« Prva knjiga je že natisnjena ter obseza 90 prozajskih in pesniških beril na 188 straneh v osmerki; veljala bode 80 kr. Izdá jo tiskarna »Družbe sv. Mohorja«, ki jo je že predložila visokemu ministerstvu v potrdilo. — Staroslovenska čitanka pa bode imela okolo 12 pól v osmerki ter obsezala uvod in staroslovensko slovnico, staroslovensko čitanko in slovar. Prevzela jo je v založništvo c. kr. šolska zaloga na Dunaji. Tiskati se začne skoro in bode bržkone dovršena do meseca svečana, tako da jo bodo učenci lahko rabili že prihodnje šolsko leto. — Mohorjeva tiskarna je tudi nedavno izdala Sketovo knjigo »Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch« v peti izdaji, str. 296 v osmerki; cena gl. 1.30. Peta izdaja se le malo razločuje od četrte, tako da se lahko rabita obe izdaji skupno. Le semtertja je gospod pisatelj kaj malega popravil ali ugladil.

Dijaški koledar za navadno leto 1894. III. letnik. Izdala in založila „Narodna Tiskarna.“ — Poleg navadnih koledarskih stvarij prinaša ta priljubljeni koledar letos životopis Jana Kollárja z lepo sliko in pregled dubrovniške literature. Kujižica, ki se priporoča tudi po lični zunanji obliki, stane 60 kr. ter se dobiva v „Narodni Tiskarni“ in pri vseh knjigotržcih.

Nov slovenski list. Prejeli smo prvi dve številki novega političnega lista »Sloga«, ki je začel minuli mesec izhajati v Gorici. »Sloga« izhaja vsako prvo in četrto soboto v meseci in velja za vse leto 1 gl. 20 kr. Naročnino vzprejema A. m. Obizi v Gorici.

Praška »Politik« o Aškercu. V 254. številki praške „Politike“ je priobčil znani književni kritik g. Fr. Selak v Zagrebu pod zaglavjem „A. Aškerc. Slovenischer Dichter“ obširnejšo studijo, v kateri pravi mimo drugega: „Seit etwa einem Decennium beherrscht den slovenischen Parnass A. Aškerc, ein Mann von urkräftiger Begabung, der in sein Volk schon manchen zündenden Funken geschleudert hat und seinem etwas schwerfälligen Idiom Harmonien entlockt, welche beweisen, dass die slovenische Poesie noch nichts von ihrer männlichen Kraft eingebüsst hat, dass sie vielmehr ihren Beruf, die Nation durch die harte Lebensschule zu läutern und eines schöneren Loses würdig zu machen, unentwegt erfüllt. Aškerc hat insbesondere die bislang von den Slovenen wenig gepflegte epische Dichtung mit einem Ruck zu klassischer Vollendung erhoben, ist der erklärte Liebling der vorwärts strebenden Jugend und offenbar berufen, auch das kommende Jahrhundert massgebend zu beeinflussen.“ — V interesantno studijo so vpleteni nekateri prevodi Aškercovih poezij, takó „Javor in lipa“, „Poslednje pismo“ iz peresa Selakovega, potem pa „Dvorski norec“ in „Pevčev grob“, katera je svoje dni v nemškem prevodu priobčil A. Funtek v ljubljanskem uradnem listu (glej letnik 1890., 12 štev. našega lista). — Selakova prevoda hočemo ponatisniti v prihodnji številki.

Slovensko gledališče. Iz oficijalnega poročila, katero je razglasilo „Dramatično društvo“ o gledališki dóbi 1893./94., posnemljemo, da se bodo letos predstavljale sosebno nastopne premijere: „Dolenjska železnica“ (lokalizirana po češkem izvirniku dr. Štolbe), Baluckega „Občinski svetovalec“, „Brez boja“ spisal Šimáček, Nevskega „Daniševlji rod“, Pailleronova „Miška“, Bozděcha „Iz dóbe kotiljonov“, Méilhacova „Mamsell Nitouche“. Na repertoaru so tudi Moserjev „Kujižničar“, Dumasova „Dama s kamelijami“, Zabehev „Razkolnikov“, Scribova „Adrienne Lecouvreur“, Dumasov „Kean“ in Mo-lièrov „Skopuh“. — Izmed oper se bodo pele zlasti Smetanova „Prodana nevesta“ in istega skladatelja „Poljub“, Blódkova opera „V vodnjaku“, Bendlov „Stari ženin“, poljska opera „Halka“, dalje „Cavalleria rusticana“, „Grožar iz Wormsa“ in „Marija Rohauska“. — Dramo bode kakor dosihdob vodil režiser g. Ignacij Borštnik, vodstvo opere pa sta prevzela gg. Fr. Gerbič in J. Noll. Poročati je končno še, da je „Dramatično društvo“ poleg dosedanjih igralcev angažiralo nove pevke in pevce, tako prvo

dramatiško pevko gospodičino *Ležinsko*, koloraturno pevko gospodičino *Řiho*, prvega tenorista gospoda *Benciša* in prvega basista gospoda *Vašička*. — Lani angažirani basist *Fedyčakowski* je odstopil.

Dvestoletnica smrti Valvasorjeve. Dne 19. m. m. je minilo dvesto let, odkar je umrl slavní kronist Valvasor. Na Krškem se je ustanovil odbor, da bi poslalil ta spominski dan; toda ker je v Valvasorjevi hiši sedaj hiralnica, ni se mogla letos hiša primerno obnoviti in zato spominska plošča ne vzdati. Slavnost se je odložila na bodočo pomlad.

Vodnikova slavnost na Koprivniku se je zvršila dne 27. malega srpana po določenem vzporedu. Spominska plošča, vzdana v ospredje župnega dóma, ima na levi stráni letnico 1793, na desni pa 1893. in potem napis: »Spomínu stoletnega godá koprivniške fare in njenega prvega duhovnega očeta Valentina Vodnika postavili častilci Vodnikovi.« Spodaj se še čítajo Vodnikoví stíhi: »Rodila Te Sava, ljubljansko poljé, navdala Triglava Te snežne kopé« — Lepe slavnosti se je udeležilo mnogo preprostega ljudstva, pa tudi dókaj posvetne in duhovske gospóde.

Nova srbska drama. *Ljubo Petrović* je izdal »Sudjaje«, dramolet v treh dejanjih s petjem. Delo je nagradila »Matica Srbska«. Cena 1 dinar.

Srbske skladbe. Nedavno je izšel prvi zvezek srbskih národnih pesmij, katere je za klavir in petje priredil *Rajo Pavlović*, igravec srbskega národnega gledališča. Cena 3 dinare.

»**Balkanska carica**«, znana drama črnogorskega kneza Nikole I., preložena je sedaj tudi na ruski jezik. Prevod je oskrbel *Milan Žerajić*, ki je bil za to odlikovan z Danilovim redom četrte vrste.

Michal Hornik, duševní voditelj lužiških Srbov, praznoval je dne 1. m. m. šestdesetletnico svojega rojstva in zajedno štiridesetletnico svojega književnega delovanja. Njega ime je tako tesno združeno z vsem napredkom lužiških Srbov v minulih 40 letih, da mu po pravici pristóji častni pridevek oče lužiškega národa. Hornik je izdal mnogo filoloških spisov, národnih pesmij, zabavnih, šolskih in verskih knjig; predsednik je »Matici Lužiški«, ustanovnik in podpornik mnogih društev i. t. d. — Več o gibanji lužiških Srbov bode poročal »Ljubljanski Zvon« v daljšem krasnem potopisu »Tri dni ob Sprevi«, katerega smo že meseca svečana prejeli od g. *Ž. Mantuanija*; žal, da ga doslej še nismo utegnili priobčiti.

Listnica. Svojmír. Nekateré priobčimo. — Ivo M. »Izpoved« je dobra po ideji, ne tako po obliki. Naznanite nam točni svoj naslov, da Vam pišemo. — Ilirec. Vaša »Fantazija« je tako nejasna, da je niti ne umejemo. — D — F. T. Za nas nerabno. »Balada na starem gradu« je preširoka in proti koncu popolnoma neutemeljena; poleg tega nima kár nič baladnega značaja. — Trošan. Danes ni bilo prostora, torej prihodujič. Morda nam pošljete še kaj!

»Ljubljanski Zvon«

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stóji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrť leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezní zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravništvo »Národna Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.